

48 Ft

„Barátainknak köszönöm, hogy nyáron két hetet tölthettem egy hajó fedélzetén. A hajót Mermuzak hívják, a francia Paquet hajótársaság tulajdona. Minden augusztusban két hétig vándorol a Földközi-tengeren, minden alkalommal más útvonalat jár be. Eddig nem is volna semmi különös a dologban, de a mediterrán tájak élvezete mellé a zene élvezete társul. Napi két koncertet kínál a program — hol a vízen, hol a szárazföldön — és az előadók között a világ legjelesebb művészei lépnek fel.”

CZIGÁNY ILDIKÓ

Zene a tengeren

VÁROSOK ÉS BESZÉLGETÉSEK

Z-füzetek/55

CZIGÁNY ILDIKÓ

Zene a tengeren

VÁROSOK ÉS BESZÉLGETÉSEK

BUDAPEST

Z-füzetek/55

**Sorozatszerkesztő
SIMOR ANDRÁS**

**Fedélterv és tipográfia
JORDÁN GUSZTÁV**

© Czigány Ildikó

„Barátaimnak köszönöm, hogy nyáron két hetet tölthettem egy hajó fedélzetén. A hajót *Mermoz*nak hívják, a francia Paquet hajótársaság tulajdona. Minden augusztusban két hétig vándorol a Földközi-tengeren, minden alkalommal más útvonalat jár be. Eddig nem is volna semmi különös a dologban, de a mediterrán tájak élvezete mellé a zene élvezete társul. Napi két koncertet kínál a program – hol a vízen, hol a szárazföldön – és az előadók között a világ legjelesebb művészei lépnek föl.”

Letölthető:

[[PDF formátumban](#)] [[EPUB formátumban](#)]

*„Víz és dallam, tenger és zene: nem állottak-e
valamikor együtt minden emberi műveltség bölcsőjénél?”*
(Szabolcsi Bence)

*Köszönetét szeretitek, mondani Koromzay Dénesnek,
a Takács-kvartettnek és André Böröcznek.*

Bevezetés

Barátaimnak köszönöm, hogy nyáron két hetet tölthettem egy hajó fedélzetén. A

hajót *Mermoz*nak hívják, a francia Paquet hajótársaság tulajdona. Minden augusztusban két hétig vándorol a Földközi-tengeren, minden alkalommal más útvonalat jár be. Eddig nem is volna semmi különös a dologban, de a mediterrán tájak élvezete mellé a zene élvezete társul. Napi két koncertet kínál a program – hol a vízen, hol a szárazföldön – és az előadók között a világ legjelesebb művészei lépnek föl.

Velük készített interjúim gyűjteménye ez a kis könyv, valamint olyan „spontán” interjúké, amelyek az együtt töltött két hét közös élményeiből fakadnak. Néhányan az utasok közül is megszólalnak: zeneszerető milliomosok, magyar származású zenekedvelők és nem akármilyen sorsú emberek ... Ami pedig párbeszédese formában nem közölhető, igyekeztem legalább „rejtett kamerával” rögzíteni.

I. rész

„Musique en Mer” – Zene a tengeren, hirdeti nap mint nap hangversenyprogramunk emblémája, az ajándékba kapott nyakkendők és a felirat az étlapon. Az ötlet – hajózni a tengeren és szebbnél szebb zenéket hallgatni – André Böröcztől származik, aki húsz éve igazgatója a „Musique en Mer” fesztiválnak. Ő rendezte meg először – 38 éve – a mentoni fesztivált is, amely azóta minden évben a tengeri fesztivál előtti hetekben zajlik.

Néhány napos mentoni tartózkodás után, a francia riviéra egyik nagy kikötővárosából, Toulonból indul a hajó. Délután 2-től 5-ig folyik a „beszállás”, vagyis inkább beköltözködés, hiszen kétheti élelemmel, ivóvízzel, kottákkal, hangszerekkel és mintegy nyolcszáz személy minden csomagjával inkább a költözködés hangulatát kelti a látvány. Nyilván azért indulunk délután 6-kor, hogy a Párizsból vagy még messzebről érkező utasoknak is elég legyen aznap reggel eljönniük otthonról. Mi a Takács-kvartettel, Böröcz úrral és hűséges segítőtársával vonaton érkezünk Toulonba. Aki tudja, hogy Mentón a francia-olasz határon fekszik, Toulon pedig 160 km-re nyugatra, az sejtheti, hogy már ezalatt ismeretséget köthettünk a tengerrel: Monte-Carlo, Nizza, Cannes, és mögöttük mindenhol a végtelen víz.

A vonaton ülve azon tűnődöm, a déli franciák egészen mások, mint a párizsiak. A taxisofőr jut eszembe, aki a nizzai repülőtérrel Mentonba vitt. Sötét arcú, tele ráncokkal, de minden kis ránc élt rajta, akkor is beszélt, ha semmit sem mondott. Később úgy rémlett, ugyanilyen arca volt a piaci halárusnak is.

Közben vörös földeken vágatunk át – Dél-Franciaországban ugyanis bauxittartalma miatt vörös a talaj, a távolban pedig – mint egy kék túpárna tele fehér tüvel – kis vitorlás kikötő úszik a tengeren.

A touloni kikötőbe érkezve a teherhajók, daruk és konténerek között kissé idegenkedve pillantok föl a „Mermoz”-ra, amely két héten át, úgy látszik, otthonom lesz. A csomagok bepakolása már a vége felé jár, egy szegény, lábaitól megfosztott Steinway-t most emel a daru a fedélzetre. A hajó középső szintjéig, ahol az információs iroda és a porta található, egy három fordulóból álló vaslépcső vezet fel. Ahogy lassan végigtekintek az épülettömbnyi hajón, jólesik rágondolni: nyilván nincs az a hullámvész, ami megmozgatná ezt a mérhetetlen tömeget. Am az első csalódások már néhány perc múlva utolértek, ahogy a fedélzetre léptem. Ugyanis a sima vízen, férfikar vastagságú sodronyokkal lerögzített hajó is – mozgott.

Az utasok most már egymás után érkeztek, és azt hiszem, ekkor láttam először André Böröczt tetőtől talpig fehér tengerészruhában. Az első meglepetéshez képest

hamarosan az lett volna furcsa, ha nem így látom őt.

Még a hajóhídon folyt a ki-be járkálás, egy ideig gondoltam is rá, hogy jó volna hazatelefonálni. A kabinban virágcsokor, a teraszon uzsonna várt ránk, és egyre többen társalogtak a kék-fehér csíkos napernyők alatt. Mi is körülültük az egyik asztalt a Takács-vonósnegyessel és családjukkal, folytatódott a vonatban megkezdett jókedvű eszmecsere; azzal a különbséggel, hogy a diskurzust időnként valamely ismerős utas vagy művész érkezése szakította félbe. Jean-Pierre Rampalt, Salvatore Accardót, Vásáry Tamást és Rosztropovicsot üdvözlöttük, barátaim régi ismerősei közül pedig egy mexikói házaspárt, akik a nyarat mindig Párizsban töltik, Barbarát, aki Sao Paolóban menedzser és Lui-t, a minden nyelven beszélő és mindig mosolygó müncheni orvosnőt. A piros öltönyös felszolgáló fiúk fáradhatatlanul szolgálták a nyüzsgő közönséget, koktélt keverték, pezsgőt bontottak és gyümölcssalátát szedtek a fényes tányérokba.

Barbara harminc centiméteres karimájú szalmakalapban és az arca nagyobb részét elborító sötét napszemüvegben érkezett, s a gesztusban, ahogy maga alá húzta a széket, benne volt született amerikaisága. Vállán legalább négy különféle szíj lógott, kettő talán a táskájához vezetett, kettő nem tudom, mi célt szolgált; lényeg, hogy minden fekete volt, kivéve a szalmakalapját. Percek alatt el is tűnt úgy, ahogy jött, és helyette Pállfy Bandi bácsi jelent meg feleségével, akik szintén a hajó törzsközönségéhez tartoznak. Bandi bácsi – a neves magyar grófi család sarja – egy bécsi nagyüzem vezetője és mellesleg a Musikverein igazgatósági tagja. Velük és még sokakkal másokkal folyt a társalgás a teraszon, szinte megfélemezve arról, hogy a hajón vagyunk. A társaság többsége tudomást sem vett róla, mikor csendben és észrevétlenül távolodni kezdett a part...

*

Az első estét szerényre tervezték gazdáink, gondolván az egész napos utazás és berendezkedés fáradalmaira. A kabinokban található „Mermoz-újság” vajszerű hasábjain nem volt különösebb estély jelezve, a hangversenyek is csak másnap kezdődtek. Az étlap fedelét Derain *Napfények a vízen* című festménye díszítette. Miután túlestem a jegesre hűtött erőleves meglepetésén, felbátorodtam, és aznap este még a rulettkaszinót is meglátogattuk barátaimmal – igaz, gondosan kiürített zsebekkel.

Reggel korán felgyalogoltam a hajó gyomrában levő kabinból, és a felszínre érve először éltem át azt a különös, megnyugtató érzést, hogy *haladunk*. Hogy bármerre nézek, csak a horizont vesz körül, és nemhiába duruzsolt a motor egész éjjel a fülemben: míg mi legszebb álmunkat aludtuk, ő szünet nélkül dolgozott és vitte előre a hajót.

A legfelső, azaz nyolcadik szinten napozóágyak hevernek, Rampal és Accardo nagyobb társasággal ülnek a medence szélén. Az egyik úr, aki velük van, Vatelot, talán a leghíresebb és legmegbízhatóbb hegedűszakértő, hangszerész. A Takács-kvartettet nem látom sehol, természetesen gyakorolnak. Az első koncerten ők lépnek föl, Vásáry Tamással játsszák Dvořák zongorás kvintettjét. Két éve, ugyanitt, a hajón játszották utoljára ezt a művet, akkor is Vásáry Tamással. Így ott folytathatják, ahol abbahagyták, csak az ujjaiikat járatták be, egyébként nincs miről beszélni, teljes az egyetértés.

Pár perc múlva Vásáry Tamás mégis megjelent, és néhányszor keresztülúszta a medencét. Ezt ettől kezdve mindennap megismételte, becsülendő kitartással, hiszen három karcsapás után fordulni, nem tartozik az úszás legszórakoztatóbb módzatai közé. Takácsék közben négyfelé szakadva próbálták „becserkészni az ellenséget”, azaz szólampróbát tartottak. Ki-ki megpróbált egy csendesebb sarkot keresni, volt, aki saját kabinjába vonult vissza, és oldalvást állva az ajtó és a szekrény között, a megszokottnál

kisebb mozdulatokra kényszerítve igyekezett gyakorolni, volt, aki lemerészkedett a hajófenék sötét és fagyos hőmérsékletű disco-clubjába.

Szó ami szó, komolyabb gyakorlásra a Mermoz nem alkalmas, de a kísértés is nagy. *Rampal* például szemmel láthatóan remekül bírja a napot, még csak kalapot sem visel a fején. Örök társa, egy Panasonic videofelvevő most is ott nyugszik az ölében. Idén, úgy látszik, családja nélkül jött, pedig a Mermoz-utak egyik legbájosabb vonása, hogy a művészek teljes családjukkal érkeznek, és egy nagy családban élnek az utasokkal, a közönséggel is. André Böröcz nemcsak kiváló szervező, hanem annak is érti a módját, hogyan lehet valóban emlékezetessé, barátságossá tenni minden résztvevő számára az utazásokat.

Rampal egyik legrégebbi vendége a hajónak, ő volt első beszélgetőpartnerem.

– Mikor járt itt először, és hogyan ismerte meg André Böröczöt?

– Most tizennegyedszerre vagyok a hajón, és itt voltam már az első úton is, 1968-ban. Akkor még egy másik hajó járt, a *Renaissance*. Ott is van a makettje valamelyik lépcsőfordulóban. Andréval pedig nagyon régen ismerjük egymást, szinte azóta, mióta fuvolázni kezdtem. 1954-ben voltam nála először a Mentoni Fesztiválon. 1956-ban Isaac Sternnel játszottam ugyanott, ami életem egyik legnagyobb élménye volt. Azóta nagyon közeli barátok lettünk.

– Épp kérdezni akartam, hogy volt-e valaki zenész az életében, aki meghatározó hatással volt Önre?

– Erre általában kitérő válaszokat szoktak adni, vagy hosszú névsor következik. Én egyetlen nevet tudok mondani: Isaac Sternét.

– Ön gyakorlatilag az egész világot bejárta. Van-e valami, ami még kimaradt?

– Indiában sose játszottam, de ott is sokat jártam. Évek óta ott nyaralok a családommal. Most is egy hosszabb, öthetes japán turné előtt Indiában fogunk tölteni valamennyi időt, a feleségem, a fiam, a fiam menyasszonya, a lányom és a férje. Azért Indiában, mert mindenképpen délre szeretünk utazni, és mert India nagyon érdekesen változik.

– Jól értettem, hogy az egész család együtt nyaral? Hogy lehetséges ezt akár csak időben is egyeztetni?

– Feleségem nem dolgozik, a lányom sem – elég neki a három gyereke. A gyerekekkel és unokákkal, mindenestül is sikerül úgy egyeztetni a dolgainkat, hogy évente legalább három hetet együtt tudjunk tölteni. A gyerekeim nem zenészek, de imádják a zenét. Egyik fiam sebész, a másik nagy lakóhajókkal foglalkozik. Kétszer voltam velük is a *Mermozon*.

– Az utóbbi időben egyre többet vezényel. Itt, a hajón is több koncertet fog dirigálni. Hogy egészíti ki egymást ez a két dolog? A vezényléssel bárki – úgy értem muzsikus – megpróbálkozhat?

– Életemben először a Los Angeles-i Filharmonikusokat vezényeltem. Zubin Mehta lett volna a karmester, én csak játszottam volna, de hirtelen így alakult a helyzet. Később többször visszahívtak az Egyesült Államokba, szinte az összes fontos zenekart vezényeltem. De ha csak ezt csinálhatnám, csalódott lennék. Egyébként is általában 4-5 hónapot Amerikában töltök minden évben, koncertezek, mesterkurzusokat tartok a Julliard Schoolon és más nagyvárosokban. Vezényelni – meggyőződésem szerint – nem lehet tanulni. Tanulni csak zenét lehet, illetve tapasztalatokat lehet szerezni, akár, mint szólista is, figyelemmel kísérve a karmestert. A vezénylés elsősorban tehetség kérdése, és mindenképpen könnyebb, mint hangszeren játszani. Persze, vannak művek, például Stravinsky *Sacre*-ja, amelyeket vezényelni is nagyon nehéz, technikai értelemben.

– Bocsásson meg a kérdésért, hogyan gondol Ön most a jövőre, és hogyan gondolt pályája kezdetén?

– Minthogy 65 éves vagyok, kevésbé érdekel már a jövő. De még mindig többet gondolok rá, mint a múltra. Épp most írok egy könyvet az életemről, egy amerikai kiadó felkérésére, de félek, hogy semmi nem fog az eszembe jutni, mert nem szeretek a múltra gondolni. De a jövőből is csak a közeli érdekel. Nem kényszerítem magam semmire a jövőről alkotott elképzeléseim valóra váltása érdekében. Mindent úgy csinállok, ahogy jön, sose tervezek előre.

– Mi a véleménye a kortárs zenéről, a régi zenéről és az előadóművészetben divatos perfekcióról?

– Vannak klasszikusok kortársaink között is: Boulez, Berio, Nono ... Hogy utánuk mi jöhet, nem tudom, de elképzelhetőnek tartom, hogy visszatérés következik a dallamossághoz, mert különben csak szponzorált koncertek lesznek ...

A régi zenét illetően azt hiszem, óvatosnak kell lennünk az előadandó művek kiválasztásában, mert nagyon sok rossz régi zene van. (Mint ahogy minden korszak sok rossz zenét is termel.) Ezeket a műveket általában csak egyszer adták elő, és arra is szánták őket.

A perfekt előadás? Én nem számolom a koncerten a hibákat, de egy bizonyos szám fölött zavarnak. Aki viszont csak tökéletesen játszik, attól fölösleges irigyelnünk azt a pár első díjat, amit nyer. Igazán nagy muzsikusz úgysem lesz belőle.

– Ön sokat járt Magyarországon. Milyen élményei, tapasztalatai vannak?

– Nagyon szeretek magyar zenészekkel játszani. A vérükben van a zene, rendkívül tehetségesek. Sok magyar barátom van Vásáry Tamáson kívül is. A Liszt Ferenc Kamarazenekarral számtalanszor játszottam, sőt, itt a hajón vezényeltem is őket. De a Zeneakadémián bármikor boldogan játszom. A Kongresszusi Központ is szép, csak hiányzik belőle az a melegség, ami a Zeneakadémián érezhető. Pedig a közönség ugyanaz, és mégsem ugyanolyan érzés.

– Mit csinál szabadidejében?

– Úszom, filmezek és hajózok. Korzikán van egy nyaralónk és egy tízszemélyes motoros hajónk. Sokan elférünk rajta, de estére mégis kényelmesebb visszatérni a partra. Egyéb szabadidőmben pedig zenélek.

*

Rampal valóban régi hajós lehet – legalábbis a harmadik vízen töltött nap ezt igazolta. A mindaddig kellemesen ringatózó hajó ugyanis már kora reggel olyan táncba fogott, ami még az edzett gyomrokat is próbára tette. Ragyogó napsütés, tiszta idő és közben vicsorgó hullámok körös-körül. Délelőtt Rosztropovics a Sinfonia Varsoviával szeretett volna próbálni, de csak jelentős késéssel sikerült a társaságot összeszedni – ki az orvosi szobából, ki egyéb félreeső helyiségekből került elő. A szűk kis folyosókon haladva hol úgy érzi az ember, hogy akaratlanul is neki kell iramodnia, hol mintha térdig süppedne a hóba, vagy emelkedőn kellene felkaptatnia. Ehhez a le-fel mozgáshoz nem elhanyagolható oldalmozgás is társult, úgyhogy elég körülményesen sikerült fölverekednem magam a teraszra. A nyugágyakon feltűnően kevesen pihentek, dacára a gyönyörű napsütésnek. André Böröcz ugyan egy csésze fagylalittal sétált a fedélzeten, de a hősiesebb utasok is igyekeztek inkább fekvé maradni (így sokkal enyhébb a hullámozás.) Az indonéz pincérfiúknak sem akadt sok munkájuk ezen a napon.

Rampal, Accardo és Vatelot azonban szokásos helyükön ültek, a medence szélén. Vatelot, aki minden délelőtt népszerű és tanulságos előadásokkal szórakoztatta a közönséget, ma inkább barátainak mesélhetett csak. Lelki szemeivel állandóan őrizte azt a 3-4 Stradivarit, amely jelenleg a hajó fedélzetén található. Rosztropovics, Accardo és az Isztambulban beszálló Anne-Sophie Mutter hangszerei a világ 10-20 legértékesebb vonós hangszerei közé tartoznak.

Vatelot úr nekem is szívesen beszélt saját és a régi olaszok mesterségéről.

– A hangszerészet tulajdonképpen négy különböző munkából áll. Foglalkozunk hangszerkészítéssel, hangszerrestaurálással, adott hangszerek tónusának szabályozásával, ahhoz mérten, hogy ki játszik rajta, és végül, jómagam hangszerkészítő is vagyok, megállapítom az egyes hangszerek származását, korát.

A hegedűkészítés legfontosabb alapanyaga a juharfa. Így aztán Párizsban féltékenyek vagyunk Magyarországra vagy Csehszlovákiára, ahol sokkal több a juharfa. Persze maga a faanyag sem mind egyforma, minősége függ a talajtól, a fa „életörténetétől” – de ez messzire vezetne.

A restaurálás igen kényes munka, alapelvünk, hogy minél kevesebbet változtassunk az eredetin. A harmadik munka talán a legérdekesebb, teljes odaadást, teljes életet kíván. Nemcsak a technikai részéhez kell érteni, hanem kicsit pszichológusnak is kell lenni. Meg kell ismerni a hegedűs játékmódját, személyiségének jellemző vonásait. De ami a dolog fizikai részét illeti, abban is csupa finomságról van szó. Például nem engedhetem meg magamnak, hogy ugyanabban a koncertteremben más helyen üljek. A Pleyel, a Gaveau termekben mindig ugyanott ülök, nehogy az akusztikai viszonyok befolyásoljanak. De visszatérve, a hegedűs is ember, és előfordul, hogy egy fontos koncert vagy verseny előtt úgy találja, hogy valami nincs egészen rendben a hangszerével. Ez vagy igaz, vagy nem. Ilyenkor néha magamhoz veszem a hegedűt pár órára, és aztán megnyugtatom az illetőt, hogy minden rendben van.

A hangszer típusának felismerése nehéz, sőt olykor kegyetlen feladat. Nem külsőségekből állapítom meg, hogy értékes, régi darabról van-e szó, hanem a hangszer hangjáról. Hiszen a formát lehet utánozni, de a hangot nem. Rengeteg olyan hangszert gyártottak a század elején, amire Stradivari felirat került, és ez máig is félreértéseket okoz. Valójában összesen 450 körül van a Stradivari száma a világon, ugyanakkor körülbelül 1 millió viseli ezt a nevet.

Egyszer jött hozzám egy cseh hölgy, hogy állapítsam meg, mennyit érhet a birtokában levő Stradivari. Nagy csalódást kellett okoznom neki, mert azt a hangszer legfeljebb húsz esztendeje gyártották. Nem szoktam a hangszeren található feliratokkal foglalkozni, de addig erősködött, hogy mégis elolvastam a jelzést, ami így szólt: „Cremona, Stradivari, 17. század – made in Csehszlovákia”. Most már biztos voltam benne, hogy sikerült meggyőzőnöm a hölgyet, de ő azt válaszolta: „Miért? Lehetséges, hogy a mester szabadságát töltötte Csehországban.”

Egy másik kedves történet azt példázza, hogy Franciaországban sem éppen gyakori foglalkozás az, amit űzök. Az autómban ültem, mikor egy rendőr rutin igazoltatásra megállított, és gondosan végigkérdezte az adataimat. Mikor megmondtam a foglalkozásomat, szeme sem rezdült. Épp gondoltam, milyen okos ember, ez tudja, mit jelent a „lutier” (azaz hegedűkészítő). Rövidesen kiterült azonban, hogy a szegény ember „lutier” helyett „grutier”-t, vagyis darugépészt értett.

– Melyik volt a legértékesebb hangszer, amivel életében találkozott?

– A régi hangszerek egyre drágábbak lesznek, hiszen csak fogynak, új nem lesz már belőlük. De Stradivari és Stradivari között is van különbség. Állapotuktól, koruktól, hangjuktól függően kb. 1 millió és 10 millió francia frank között mozog az

értékük. A világ legkülönlegesebb néhány példánya Yehudi Menuhin, Isaac Stern, Salvatore Accardo és Anne-Sophie Mutter birtokában van. És persze, csellóra gondolva, Rosztropovics hangszere is ide tartozik.

– Ezt úgy tudom, Paul Sacher szerezte annak idején Rosztropovicsnak, az a Paul Sacher, aki Bartóktól a *Zenét*, a *Divertimentót* rendelte a harmincas évek végén, és aki szintén velünk van a Mermoz fedélzetén.

– Így van. Tudja, ez a hajóút a művészeknek is ugyanolyan élmény, mint a közönségnek. Egész évben egyedül utaznak a világban, és szeretnek ide visszatérni, ahol végre együtt lehetnek és együtt is zenélhetnek.

*

A harmadik reggel virradt, túl voltunk az első viharos napon, mikor Takács-Nagy Gábort a telefon csörgése riasztotta álmából. Mint a Takács-kvartett primáriusa, egy ideig azt hitte, még mindig álmodik, mert a vonal túlsó végén André Böröcz azt mondta: „Gyere azonnal a szalonba, dobolnod kell! A zenekar már benn ül!” Később fény derült rá, hogy a Sinfonia Varsovia két francia trombitással kiegészített társulatából már csak az üstdob megszólaltatója hiányzott. Ezt a tisztséget a korábbi években gyakran Vásáry Tamás látta el, de minthogy aznap zongoraestje volt, új dobos után kellett nézni. Takács-Nagy Gábor aggodalmánál sokkal nagyobb volt kíváncsisága és öröme, hiszen minden zenei megnyilvánulás érdekes és vonzó volt számára. Persze akkor még nem sejtette, hogy a hátralevő összes koncerten ő fogja ellátni a dobos feladatát, és gyakorlatilag profi ütőhangszeresként hagyja majd el a *Mermozt*.

A próbán ezúttal Rampal vezényelte a zenekart, és mozdulatait látva értettem csak meg igazán, amit a vezénylés nem tanítható voltáról mondott. Valóban, csak zenét lehet tanulni, a többi elsősorban tehetség, érzék kérdése. És Rampal tökéletesen rendelkezik ezzel a bizonyos érzéssel. Látva erős, megtermett alakját, senki sem hinné, milyen könnyeddé válik, ha dirigálni kezd. Mozdulatait csak belső zeneisége diktálja, vezénylése egyszerű, épp annyi, amennyi szükséges. Pontosan látszik, hogy a „túloldalról” jött, hogy maga is hangszeres muzsikus. Ennek minden előnyét élvezi ő is, a zenekar és a hallgatók is.

Mialatt Rampalék próbálnak, hajónk már Görögország partjainál jár. A „Port du Soleil”-en, a „Napfény emeletén” Salvatore Accardóval beszélgetek.

– Hol szeret a leginkább koncertezni? Számít-e, hogy milyen a közönség?

– Hogyne számítana! Minden közönség más. Például Dél-Amerikában nagyon lelkesek, Németországban egész más vérmérsékletűek az emberek, inkább illedelmesek, figyelmesek, és így tovább.

– És Olaszország?

– Olaszország fantasztikus! Nagyon szeretek otthon játszani, csodálatosan hat az emberre a közelségük, és talán az évszázados tradíció is. Ők akkor is ünnepelnek, ha valami nehezebben érthető művet játszom. De ne feledkezzünk meg az angolokról sem, hiszen ma talán London a világ zenei fővárosa. Ha az volt a kérdés, hol szeretek legjobban játszani, feltétlenül meg kell említenem Budapestet, a Zeneakadémiát. Szerintem a világon az egyik legjobb akusztikájú terem, és ráadásul gyönyörű. Talán csak a Musikverein hasonlítható hozzá.

– Szeret tanítani?

– Igen, nagyon. Cremonában 22 éve van egy iskolánk Bruno Giuranna brácsaművésszel, aki szintén itt van a hajón. Amint vége az útnak, kezdődik a cremonai

fesztivál, sőt, a kiállítás már meg is nyílt. Kizárólag olyan muzsikusokat hívtunk meg, akik Stradivarin játszanak. Körülbelül negyvenen leszünk. Egy alkalommal Vivaldi *Négy évszakát* is elő fogjuk adni: a szólóién játszom, de a zenekar is csupa Stradivarin játszó muzsikusból fog állni. És ha már a fesztiváloknál tartunk, hadd mondjam el, hogy minden tavasszal Nápolyban, szülővárosomban rendezek kéthetes fesztivált. Tizenöt éve kamarazenekari fesztiválként indult, később bővült csak ki szimfonikussá. Járt már ott Ricardo Muti, Giulini Pollini, Ashkenazy, a magyarok közül Doráti...

Három éve egyébként operákat is bemutattunk, pl. Pergolesi *Inflaminióját*, aminek alapján Stravinsky a *Pulcinellát* írta. Idén többek közt Pollinival és Giulinival fogunk Brahms-műveket játszani.

– Most is Nápolyban él?

– Nem. Rómában, mert onnan egyszerűbb a közlekedés. A Villa Borghese táján lakom, és van egy kis házunk Szardínia szigetén is, a tengerparton. Tegnap reggel hatkor épp előtte hajóztunk el, fel is keltem, hogy láthassam. Bár most üres, a feleségem is itt van a hajón.

– Ön is a vízi sportok híve ezek szerint?

– Szeretek úszni, de régebben még jobban szerettem futballozni. Akkoriban sok jó magyar futballista volt. Puskás, Czibor...

– Nagyszerű! De térjünk vissza még egy kicsit a zenéhez. Ön dirigál is. Például mit?

– Pesaróban épp Rossini-operákat vezényeltem a nyáron. Idén egy újonnan felfedezett operát is bemutatunk Jean-Pierre Ponnelle rendezésében, az *Alkalm szüli a tolvajt*. (A magyar tévénezők már láthatták a Zenés TV Színház bemutatójaként.) De amíg játszom is tanulok: Abbadóval több mint száz koncertet játszottam, és rengeteget tanultam tőle. Ahhoz, hogy valaki nagy muzsikus legyen, a tehetségen kívül szerencsére és egy jó tanárra is szükség van. És nagyon fontos a család! Nem szabad túl korán „eladni” a tehetséges gyerekeket, s ez mindig a szülőkön múlik. Én szerencsés vagyok: nagyon jó családom és nagyon jó tanárom volt, Ambrosa. Egy egész nemzedék tanult nála.

– Vannak-e kedves zeneszerzői, korszakai?

– Mindig az a legfontosabb, amit éppen játszom. De ha választani kellene, akkor Schubert *Kvintettjét* választanám. Bach, Mozart, Schubert – számomra ők a legnagyobb zeneszerzők. Az egyszerűséget szeretem bennük, az a legnehezebb. Schubert dalai a legtisztább, legnemesebb zenék, amit valaha írtak.

– Ön milyen hegedűn játszik?

– Három Stradivarim van, kettő 1737-ből, a harmadik 1718-ban készült, és előttem Saint-Exupéry, a híres francia pilóta-író tulajdona volt. Saint-Exupéry – aki épp a dél-francia partoknál zuhant a tengerbe egy éjszaka – lelkes amatőr hegedűs volt. Gyakran muzsikált együtt a család, egész kis hangszergyűjteményük volt.

– Jelent-e a muzsikus számára valamit, hogy milyen hangszeren játszik?

– Az, hogy Stradivari-e vagy sem, tulajdonképpen inkább az előadónak fontos. Nem hiszem, hogy a közönség hallaná pusztán a hangszer minőségéből adódó különbséget. Számomra persze fontos, mint ahogy az is fontos, hogy kinek a hangszerén játszom! Reális követelmény, hogy egy hegedűn mindig játszanak. Egy évekig használatlanul heverő hangszer meghal, hiszen a fa élő valami, és sokat „tanul” a gazdájától. Mikor először koncerteztem Amerikában, valaki odajött hozzám, és azt mondta, pont úgy játszom, mint Francescatti (Egyébként a legnagyobb hatással David Ojsztrah volt rám, mint muzsikus és mint ember egyaránt.) Meglepődtem, és azt

gondoltam, nagyon jó füle lehet ennek az embernek, mert ugyanis Francescatti hegedűjén játszottam. Harmincöt év alatt a hangszer átvesz a gazdájától valamit, és viszont. Ez is egyfajta kommunikáció.

– Mikor volt először a *Mermozon*?

– Tizenöt éve. Aztán sokáig nem, csak négy éve mentem el egy Karib-tengeri körútra, ami igen kellemes meglepetés volt. Találkozhattam a barátaimmal, akikkel egyébként egy évben egyszer látjuk csak egymást.

*

Bruno Giuranna Accardo említett barátainak egyike. A két hét alatt többször is hallottuk őt Rosztropoviccsal, Rampallal muzsikálni: Beethoven-triókat s egyszer Mozart fuvolanégyesét adták elő.

– Szerencsés vagyok, hogy azt csinálhatom, amit szeretek. Kamarázni és tanítani – ez a két dolog tölti ki az életem. Bár Olaszországban élek, Floridában, Sarasotában rendezek egy fesztivált. Hogy miért pont ott, érdekes történet. A sarasotai színház fából készült, olaszok építették még a 17. században – a Velence melletti Asolóban. Később tűzveszélyesnek találták, és eladták egy antikvitas kereskedőnek, akitől egy híres amerikai cirkuszos vette meg. Ez az ember, John Grindling egyébként nemcsak oroszánokkal s akrobatákkal lépett fel, hanem jónevű műgyűjtő is volt a század elején, így dupla örömmel vitte magával és építtette fel újból a színházat Floridában. A történetben az a legszebb, hogy én jelenleg Asolóban lakom, de később ismertem meg Asolót, a színház eredeti helyét, mint Sarasotát.

– Salvatore Accardo már említette közös iskolájukat Cremonában. Mit tart fontosnak a tanításban, és mi az, ami egyáltalán tanítható?

– A berlini Hochschulén is tanítok, azonkívül egy kamarazenekart vezetek Padovában. Nagyon sok növendékem van, és a tanítás egyszerre életem legfontosabb hivatása és örömteli szórakozás. A tanítás célja nem valami megtanítása, hanem meglevő és mélyen levő dolgok kibontása. Mint a kagylóból a gyöngyöt, úgy kell óvatosan felszínre hozni a lappangó gondolatokat. Ez az egyetlen dolog, ami tanítható, és nem is olyan könnyű.

– Ön sok kamaraegyüttesben játszott már, itt a hajón megint más művészekkel játszik. Zavaró ez, vagy inkább inspiráló?

– Egyértelműen inspiráló. Régebben fix együttesek tagja voltam, előbb egy trió, aztán egy zongoranégyesé, de igazából szabadon érzem jól magam. Mindig más zenészekkel játszani sokkal több életet rejt magában, megóv a sztereotípiáktól. Rengeteget tanulunk egymástól. Egyszer kellene egy vonósnégyes fesztivált rendezni, ahol mindenki vegyesen játszik. Ez persze tréfa és túlzás, de talán segít megérteni, hogy mire gondolok.

– Ha különböző, de egyformán nagy személyiségek kerülnek össze, nem okoz ez valamiféle szellemi összeütközést?

– Különbséget kell tennünk nagy személyiség és nagy muzsikos között. Jó, ha valaki nagy személyiség, de sokkal fontosabb, hogy nagy muzsikos legyen. Mert ha muzsikos is, akkor mindig képes „kibékülni” a többiekkel. Én egy évig tagja voltam a Végh-kvartettnek, az összes Beethoven vonósnégyest eljátszottuk ezalatt, s életem egyik legnagyobb élménye volt.

– Ön rengeteget utazik, ám úgy tudom, Magyarországon még nem járt.

– Jártam, de nem koncertezni. A brácsaverseny zsűrijébe hívtak meg. Remekül éreztem magam, és nagyon kedvező véleményem alakult ki a magyar közönségről is. Egyébként a dédnagyanyám magyar volt, lehet, hogy ez az oka a szimpátiának.

Itt megszakad a beszélgetés, a hangszórók már percek óta ismételtetik: készülődünk. Megérkeztünk első kikötőhelyünkre, Nauplion városába. A Mermoz lehorgonyozva áll a nyílt vízen, szemben a vár és a hegyoldal míves görög házikói. Kis motoros hajókkal visznek minket a partra, és nemsokára indulunk aznapi koncertünk színhelyére, az Epidaurosi színházba.

2. rész

A nap Görögországban még korántsem nyár végi. Hűtött autóbuszainkból kiszállva azonnal megcsap a forróság; nemhiába figyelmeztetett a „Mermoz-újság” napi száma is, hogy ne feledjük otthon kalapunkat és napszemüvegünket. A táj tipikus, szemben legközelebbi görög megállókkal, Santorinivel, amely egészen egyedülálló hely. Itt csak kopár hegyoldalak, elszáradt növények és a szegényes, omladozó házak udvarán egy-egy szomorú csacsi néz ránk – hatalmas füleivel próbálja elkergetni a nyüzsgő legyeket. Epidauroszban körbejárjuk Aszklépiosz, a legendás híru orvos városának romjait, majd fölkapaszzkodunk a színház közel 2 és fél ezer éves építményéhez. A 14 ezer ember befogadására alkalmas teátrum mélyéből egy összegyűrt papírlap csörgése is felhallatszik. Nem panaszkodhatunk az akusztikára. A tikkadt közönség üdítőkkal és jó görög szőlővel csillapítja szomját, amelyet a színház bejáratánál halmoz fel hajónk indonéz személyzete. Közben folyamatosan dolgozik a *Mermoz* hivatásos fotósa. A képeket másnap már mindenki megtekintheti a „Jardin d’Hiver” (Téli kert) nevű hajószakasz falain és – nem kevés pénzért – rendelhet is belőlük. De a képeknek nemcsak gyors és hibátlan előhívása folyik itt, hanem fényképezőgépeket, kamerákat is lehet vásárolni. Miért is ne? A Kaszinó melletti üzletsoron mindenki kedve szerint válogathat a legelegánsabb estélyi ruhák között, ha saját készletéből esetleg kifogyott volna. Persze, a vékonyabb pénztárcával rendelkező ifjú művészek jobban teszik, ha még a fényképezőgépükbe szükséges filmről is a parton gondoskodnak, mert a *Mermozon* szinte minden „ingyen” van, ami azonban nem, annak az árát ékszergyárosok és egyéb milliomosok igényeihez mérik.

Mikor a nap leszállt a domboldal ciprusai mögé, Salvatore Accardo kezébe vette a pálcát, és elkezdődött a hangverseny: Jean-Pierre Rampal Mozart K. 313-as fuvolaversenyét, Rosztropovics Csajkovszkij Rokokó variációit játszotta.

A Sinfonia Varsovia tagjainak ugyan kevés szabadidejük volt, hiszen mindennap szerepeltek, de mégsem hiszem, hogy bántódtak volna. Nap nap után Rosztropovics, Rampal, Accardo, Vásáry Tamás vagy éppen Paul Sacher keze alatt dolgozni csodálatos élmény és rendkívül tanulságos.

A szünetben kedves mexikói barátainkkal társalgunk. Már hetedszer vannak a hajón, és a legnagyobb élményt mindig Rosztropovics jelentette számukra. Egyszer Delphiben Ashkenazyt hallották zongorázni. Ennek a helynek az akusztikáját tudósok vizsgálják, de még mindig nem találtak hatására kielégítő magyarázatot. Delphi egy magas hegy tetején található, de a színház épülete nem amfiteátrumszerű, hanem egyszerű, sík felület. Mitől mégis a szenzációs akusztika? Egyesek a köveket érő napsugár évezredes hatására gyanakszanak és – ismerve a mediterrán szellem mérhetetlen kincseit és napsugárban fogant derűjét – nem lehetetlen, hogy a köveket is

ez táplálja titokzatos anyagával...

Aztán Roland úr felesége elmeséli, hogyan barátkoztak össze Devich Sándorékkal, mikor még a Bartók-vonósnégyes játszott a hajón. Azóta Budapesten is meglátogatták őket, épp akkor, amikor Zubin Mehta vezényelte a New York-i Filharmonikusokat a Kongresszusi Központban. Szavaikból árad a lelkesedés, pedig ők nem zenészek, csak gyerekkorukban tanultak valamit zongorázni. Három lányuk viszont már annak készül.

Hazafelé hosszasan ácsorgunk Nauplion kikötőjében, hiszen négyszáz utast visszaszállítani a nyílt vízen vesztegelő *Mermozra*, nem megy gyorsan. Míg várakozunk, Barbara szórakoztat minket, és egy kisebb zsáknyi pisztáciával, keserűdióval és mazsolával kínál. Hiába, egy valódi francia vacsora előtt csak óvatosan szabad csipegetni az efféle csemegékből. A hajón gyors átöltözködés: az uraknak öltöny, a hölgyeknek hosszú ruha, és a Restaurant „Massilia” dermesztő hűvöséből igyekszünk minél hamarabb feljutni a teraszra. A nehéz csapóajtót megtartva, ügyesen átlépünk a térdig érő küszöbön, és jólesően ölel körül a meleg, sós levegő. A hajó oldalából – a romantikusabb megoldást választva – szűk vaslépcsőkön át jutunk ki a legfelső szintre, mely a „Pont des Étoiles” (Csillagok szintje) nevet viseli. A „Csillagok” és a „Napfény” szintjétől eltekintve a többi, zárt emelet az ábécé betűi szerint, különböző földrajzi helyekről, szigetekről van elnevezve. A legmélyebben fekszik a Galapagos klub és a Gibraltár mozi, feljebb a Fjords, az Equator, a Djibuti, a Caraibes és a Bahamas következnek. A teraszon egy olasz duó gondoskodik könnyebb zenéről, és akinek a rák, bélszín és saláta nem volt elég, most megköstölhatja a szemünk láttára készülő lángoló narancsos palacsintát.

Az egyik asztalnál Szláva (azaz Rosztropovics) és André üldögélnek, talán Rosztropovics néhány nap múlva esedékes születésnapi ünnepegeről tárgyalnak. Nemsokára megérkezik Galina is (Galina Visnyevszkaja énekesnő, Rosztropovics felesége), karján egyik kedvenc kiskutyájukkal. A házaspár hat kutyus gazdája, de a Mermozta csak kettőt hoztak magukkal – a kisebbek közül. A jeles művész körül nemcsak a pódiumon szikrázik a levegő, hanem esti jó hungulatában, barátai között is, amint széles gesztusokkal, hangosan adja elő történeteit. Közben – akárcsak a zenekari próba alatt – félmondatonként változtatja a nyelveket, angolul, franciául, németül és oroszul beszél, olykor pedig csak arcának játékával, heves kézmozdulatokkal kommentálja mondanivalóját.

Ormay Gábort, a Takács-kvartett brácsistáját reimsi pezsgővel köszöntjük, és a Sinfonia Varsovia tagjaiból alakult rögtönzött zenekar a „Happy birthday to you” dallamát fújja el az asztal köré gyűlve. Ormay egy kvartett-társaitól kapott töltőtollat szedeget szét óvatosan, és balsejtelve be is igazolódik, mikor a lehúzott kupakban színes petárda robban. Míg Barbara ritmikus léptekkel a táncolok felé indul, néhányan a korláthoz vonulunk, hogy gyönyörködjünk az éjszakai tenger tüneményében: telihold hamvas fénye világítja meg a fekete víz felszínét, a távolban pedig – kísérteties csöndben – folyamatosan villámlik. Elbűvölve állunk a természet varázslata előtt. Üsző városunkban zajlik az élet – tarka forgatag áramlik le és fel – elfordítva fejünket pedig az emésztő sötétség súlya borít be mindent: maga a semmi vesz körül, hiába is erőltetnénk szemünket. De a hajó megy – la nave va ...

*

A kabinban imbolygó félhomályban Takács-Nagy Gábor áll Schubert *Kvintettje* fölé hajolva, és gondosan radirozza belőle néhány évvel korábban bejegyzett ujjrendjeit; úgy látszik, végleg elavultak. Kérdéseimre türelemmel válaszol, mert

illedelmes fiú, és nem mondja rögtön, hogy „bár hagynám inkább gyakorolni”. Elmeséli, hogy koncert előtt mindig teát szokott inni, és hogy a kezét mindig megmossa meleg vízzel. Ezt mintegy mentegetőzőleg mondja, hogy „hiszen mindenkinek megvannak a maga szokásai”. Aztán a tanárok kerülnek szóba: Komlós Péter és Devich Sándor a Bartók-vonósnégyesből, Halász Ferenc és Mihály András, akik a Zeneakadémián tanították őket és végül pedig Koromzay Dénes.

Devich Sándor egyik legfőbb pártfogójuk lett, Gábor időnként éjfélig ült náluk otthon, lemezeket hallgatva, a Komlós Péter által tanított skálát pedig a mai napig is használja. Koromzay Dénessel csak négy-öt éves a barátság, de sorsdöntő fordulatot hozott az életükben. Az egykori világhírű Magyar-vonósnégyes brácsásával a Bartók Emlékházban, egy televíziós felvételen ismerkedtek meg, és azóta szinte atyai barátság – zenei és emberi vonatkozásban – alakult ki köztük. Koromzay Dénes hívta meg őket először Amerikába. A Kolorádói Egyetem ösztöndíjasaiból azóta az egyetem tanárai lettek, és a világsiker küszöbén állnak.

– Mire vagy a legbüszkébb eddig, mi volt a legnagyobb élményed?

– Legbüszkébb arra vagyok, amikor két évvel ezelőtt először játszottunk a hajón Rosztropoviccsal. Akárcsak most, Schubert Kvintettjét. A legnagyobb élményem pedig Sidney volt, az Operaház és az ausztrál emberek. Történt, hogy betegen érkeztem meg, köhögtem, talán lázam is volt, és ezt a menedzserünk is észrevette, amikor találkoztunk. Épp csak beköltöztem a szobámba, mikor kopogtak és egy tálca gyógyszert küldött a menedzserünk, azzal az üzenettel, hogy neki épp olyan fontos, hogy egészséges legyek, mint nekünk.

– Milyen hegedűd van? ^[1]

– Nem egy különleges hangszer – már Vatelot úrnak is megmutattam –, de nagyon szeretem. Ezen volt Bartók *Hegedűversenyének* magyarországi bemutatója, akkor még Szervánszky Péter tulajdona volt. Milyen érdekes, ő is ezen a hangszeren játszott a Magyar-vonósnégyesben, Koromzay Dénes társaságában. Én a *Mermozon* játszottam rajta életemben először, négy évvel ezelőtt.

– Itt van nálad a Bartók-koncert? – meredek az ágyon heverő kottára.

– Igen, ezt még Székely Zoli bácsitól kaptuk Banf-ban, Bartók eredeti bejegyzéseivel – mondja lelkesen, aztán elkomorul az arca, a Bartók-kotta mellett egy félig megírott levél is fekszik. A legnagyobb példaképnek, közeli barátainak szól a levél: az Amadeus-kvartettnek. Illetve, az egykori Amadeus-kvartettnek.

Épp néhány napja, hogy a kvartett bejelentette felbomlását, brácsásuk, Schidloff halála miatt. Évekkel ezelőtt, egy angol kisvárosban ismerkedtek meg velük, és azóta számtalanszor találkoztak: a Takács-kvartett talán Angliában a legnépszerűbb, s ott adták életük eddigi legtöbb koncertjét. Első este, mikor Vásáry Tamással játszották Dvorak zongorás kvintettjét, a közönség alig tudta mérsékelni magát, hogy már az első tétel után bele ne tapsoljon az előadásba, és negyedszerre sem akarták leengedni őket a színpadról. Persze a ráadásokat is jól választják meg; egyik alkalommal Bartók *V. vonósnégyesének* Pizzicato tételét játszották el, „csalogatóként” a 20. század zenéjébe. Igaz, máskor „kegyes” ráadásként egy cseh zeneszerző *Macskák* című kompozícióját adták elő, kihasználva a glisszandó minden lehetőségét, és megneveztetve a szalon kissé arisztokratikus közönségét is.

Takács-Nagy Gábor mire végre gyakorolni kezdhett volna, ijedten fedezte föl, hogy várják a szalonban – dobolni. Rosztropovics próbált a zenekarral – váltogatva a nyelveket, és közben néhány viccet is elmesélve. Beethoven *I. szimfóniáin* dolgoztak, és a mester időnként kikapta a hangszer a rémült cellista kezéből, mondandója illusztrálásaként. Este a hangversenyen Tamás és Gábor együtt igyekeztek az üstdobos

feladatát ellátni, pontosabban Tamás segített áthangolni a dobot, ha szükség volt rá. A szimfónia befejeztével – se látva, se hallva – azonnal át is hangolták a következő műsorszám hangnemébe, és amikor Rosztropovics keze a levegőbe emelkedett, vették csak észre, hogy a nagy sikerre való tekintettel a Beethoven mű 4. tételét ismétli a zenekar. Rutin híján a lélekjelenlét is jó segítőtárs: néhány taktus múltán ismét a helyes hangnemben szólt az üstdob – bár két tiszteletbeli dobosunk meglehetősen derült hangulatban vészelte át a koncert további részét.

A vacsorával aznap valóban csínján kellett bánni, ugyanis Accardo bejelentette, hogy 11 órakor mindenkit szeretettel vár egy „spaghetti-party”-ra. Felesége főz a *Mermoz* konyhájában, eredeti olasz recept szerint. A fürdőkád nagyságú fazékban érkező étel sokaknak megváltást jelentett a napok óta tartó francia „halkúra” után. Ezen a késői órán kezdődött beszélgetésünk *Vásáry Tamással*.

Vásáry Tamás kitűnő riportalany: alig kell kérdezni tőle, mesél anélkül is, és mindenről eszébe jut egy érdekes mondat. Hogyisne, mikor a zongoraművész-karmester időnként az irodalom területére is elvándorol, bár kevésbé népszerű formában. Már több ezer oldalt tesz ki az a leendő, be nem fejezett könyv, amelyet életéről és életének fonalát követve mások életéről ír. Kiadni egyelőre nem akarja – tartalma inkább a jövőnek szól. „A zenélés mindig valamilyen kifelé irányuló tevékenység, az írás viszont bevétel” – mondja.

Engem leginkább Vásáry Tamás Chopin-játékának kifinomult líraisága fogott meg.

– Van-e ennek valamilyen reális magyarázata – túl a szavakkal leírhatón?

– A zongora olyan hangszer, amin nem látjuk, hogy keletkezik a hang. Ezért mindenki azt hiszi, hogy a billentyűt ütni kell. Kétségtelen, hogy bizonyos zenék inkább a zongora „ütőhangszer” voltát aknázzák ki, de egy másik részüket pont ez a fajta billentés teszi tönkre. A hang ugyanis már a billentyű lenyomásának feleútján megszólal. Sajnos, ezt a koppanást úgy megszoktuk, hogy némely kritikus egyenesen hiányolja, ha nincsen. Pedig líraian szép hangzást csak ezzel a „finommechanikával” lehet létrehozni.

– Mi múlik a hangszeren?

– Én a Bösendorfer és a Steinway-t szeretem igazán. A Bösendorfer nemes, mély zengésű hangja nagyon alkalmas erre a hangvételre, de kicsit halk.

– Kinek a zongorázását szereted különösen hallgatni?

– Elsősorban Fischer Annie-ét és egy fiatal zongoristát, Hollét, aki Dietrich-Fisches Dieskau-t szokta kísélni.

– Mikor kezdtél dirigálni?

– Amikor a hatvanas évek végén Londonba költöztünk. Sokáig minden koncertszervező azzal háritotta el óhajomat, hogy ha majd már máshol is vezényeltem, akkor tehetem náluk is. Első koncertemet végül nem más, mint André Böröcz szervezte nekem, a mentoni fesztiválon. Ettől kezdve rendszeresen meghívott Mentonba, számára is igen kedvező volt a helyzet, hiszen egy személyben kapott zongoristát és karmestert. Hamarosan Párizsban is vezényeltem a segítségével, majd eljött az első hajóút. Azóta 14-szer szerepeltem a *Mermozon*, illetve elődjén, a *Renaissance*-on. Ma már sokkal többet vezényelek, mint zongorázom, igaz, legtöbbször karmesterként egy zongoraversenyt is eljátszom. Nagyon szeretek így, karmester-zongoristaként fellépni, mert valamiféle kamara-hangulat alakul ki a zenekar és köztem, bensőségesebb a viszonyunk.

– Említetted, hogy még most is együtt laktok a szüléiddel Londonban. Ritka az ilyen családi összetartás.

– Nincs ebben semmi különös. Nagyon jól kijövünk, a feleségem és a szüleim is nagyon szeretik egymást. Locarnóban van egy kis házuk, az év egy részét ott töltjük, és amúgy is sokat utazunk, így ha végre otthon vagyunk, örülünk egymásnak.

– Az elmúlt években többször nagy sikerrel játszottál Budapesten is, és ha jól tudom, zsűriben is részt vettél. Milyen érzés onnan nézni a színpadot?

– Számomra borzasztó, nem is vállalom több zsűrizést. Tehetetlennek érzem magam, hogy csak hallgatnom kell és nem segíthetek.

Idáig jutottunk, amikor Tamás megkért, hogy zárjam el egy kicsit a magnetofont, mert a „madárházszerű” lármában lassan saját szavunkat sem hallottuk. A „spaghetti-party” csúcspontjához érkezett, s a mellénk telepedő Accardo magyar emlékeiről kezdett beszélni.

*

Másnap egy kis török városban, Dikiliben kötöttünk ki, amely Izmir és Isztambul között található mintegy félúton. Az első, ami feltűnik Törökországban, hogy a taxit – szemben minden európai nyelvvel – „taksi”-nak írják. Ki hinné, hogy egy ilyen apróság minden „taksi” megjelenésekor nagy vidámságot kelt a társaságban.

A hangversenyt ezen az estén Pergamon nevezetes romjai között rendezték. Autóbuszaink száraz gyapotmezők mentén közelítettek a város felé, s minden különösebb megrökönyödés nélkül haladtunk el két teve mellett, melyek bólogatva bandukoltak az út porában. A következő kanyarban azonban ugyanígy egy medvét vezető törököt kellett kikerülnünk, és ez már a világot járt amerikai turisták idegszárait is felborzolta. A pergamoni amfiteátrumhoz hatalmas oszlopok folyosóján vezetett az út, és hamarosan kezdetét vette a koncert. Egy fiatal francia klarinétos, Paul Meyer Rossinit játszott, Nikita Storozjev pedig Verdi-áriákat énekelt. A szél sajnos annyira megerősödött, hogy nemcsak a kottákat, de magukat a kottatartókat is veszély fenyegette. Türelmesen ugyan, de eléggé derült ábrázattal figyeltük, ahogy hol ez, hol az a muzsikus kap riadtan levegőbe emelkedő állványa után. André Böröcz, aki annak ellenére, hogy a fesztivál igazgatója, minden apró, gyakorlati kérdés megoldásával szívesen foglalkozik, most is határozott léptekkel szaladt be a karmester elé, és aktuálisan *törökülésbe* helyezkedve tartotta az állványt a koncert végezetéig. Azonban a muzsikuskok is segítségre szorultak, így hamarosan szinte minden zenész lába előtt ült valaki a közönség első soraiból, beleértve többek között Merlet atyát is, a *Mermoz* hivatalos lelkészét.

A kalandos koncert után hazatérve, elfogyasztottuk aznapi lazacadagunkat és az étvágygerjesztőként kínált gyógyteafűzű fagyaltot, majd a szokásosnál korábban nyugovóra térünk, hiszen holnap megérkezünk Isztambulba.

Lassan delelőre hágott a nap, mikor a távolban feltűntek az első mecsetek vékony tornyai. Hajónk hosszasan manőverezett, mire „leszállási engedélyt” kapott Isztambul forgalmas kikötőjében. Jobbra az Európát Ázsiával összekötő híd karcsú vonulatai bontakoztak ki, és a fedélzeten olyan mozgolódás támadt, amihez foghatót az egész út során csak egyszer láttam: Santorini szigeténél. Ezen az estén a Topkapi-palotában – ha úgy tetszik, szerájban – fog hangversenyt adni Anne-Sophie Mutter. Isztambul az egyetlen város, ahol éjszakázunk is: a Mermoz kivételesen a parton fog pihenni, és csak másnap délután folytatjuk utunkat Ephesus felé. Ezt a rövid pihenőt kihasználva Rosztropovics megváltik tőlünk egy napra; valamiért sürgősen Párizsba kell repülnie. Amíg a kikötés művelete folyik, Barbarával és férjével beszélgetek könnyű ebédünk, egy kis rántott ananász mellett.

– Hetedszer vagyunk itt, és tele vagyunk barátokkal is, hiszen van, aki minden évben jön. Emlékszem, pár évvel ezelőtt Rosztropovics egész családja a hajón volt, és mindannyian zenéltek! Gyönyörű, hogy két hétig mindentől függetlenül, csak egymásért és a zenéért élünk. Leomlik a fal, ami egyébként elválasztja a közönséget az előadóktól. Néha olyan együtteseket hallunk játszani, melyek tulajdonképpen nem is léteznek. Giuranna, Mutter és Rosztropovics triója csak a mi számunkra létezik. Nem is tudom, mi emlékezetesebb számomra, az Amadeus-kvartett koncertje Rómában, Barenboim Liszt-estje egy korzikai magánháznál, vagy a velencei kirándulások a Grand Canalon, ahol a karnevál tiszteletére mindenki reneszánsz ruhákba öltözött.

Egyszer, mikor Rosztropovics családotól volt jelen és mindannyian játszottak valamilyen hangszeren, Rosztropovics családtagnak számító kiskutyáját is bemutatta és – hogy ő se maradjon ki semmiből – néhány taktust zongoráztatok vele. Egyébként itt, mikor a Boszporuszon haladunk át, mindig Maurice André szokott trombitálni. Természetesen felesége és három gyermeke is vele tartanak. Kettő közülük, ha jól tudom, szintén trombitán, illetve harsonán játszik.

A Mermoz-újság napi számában egy levél szövegét olvashattuk el: Isaac Stern levelét Böröcz úrhoz és a közönséghez, hiszen az eredeti tervek szerint idén is velünk tartott volna. Azonban súlyos szívműtéten esett át és – mint írja – orvosa szigorúan megtiltotta, hogy október előtt bárhová elutazzon. Reméli, hogy legközelebb már ismét a Mermoz fedélzetén lehet, és jó utat, gyönyörű zenéket és békés tengert kíván mindenkinek.

Mivel Isaac Stern jelenlétéről le kellett mondanunk, Isztambul kárpótolja valamennyire a sajnálkozó utasokat. Délután az oszmán részt, másnap délelőtt a bizánci várost látogatjuk meg, és nem marad ki természetesen a Grand Bazar boltíves üzletsora sem, ahol pillanatra sem szabad rajta felejteni szemünket valamin, mert többet nem menekülhetünk az árusok „szelíd erőszaka” elől. A végén úgyis legalább egy cipő-pucolásra be kell fizetnünk, ha már a gyanús mennyiségű arany és ékszer nem érdekelt minket. A tolongó tömegben néhány török bravúros ügyességgel kész teát árul, hasára övszerűen felakasztott valamiben sorakoznak a kis pohárcák, tele teával. Mások hosszú, cirkalmas „barbecue” késeket kínálnak (a barbecue a flekken amerikai változata), megint mások félméteres, fából faragott szivartartókat próbálnak értékesíteni.

A sétálóutcáktól eltávolodva folyamatos dudaszó élénkíti a hangulatot, és ha az ember a perzsaszőnyegek láttán már-már hajlandóságot mutatna kinyitni a pénztárcáját, keserűen tapasztalja, hogy ehhez viszont kevés a pénze.

Accardóval futunk össze az utcán, aki tíz nyelven beszélő, libanoni ékszeráros barátjától jön éppen. Húsz éve ismeri őt, és mindig meglátogatja Isztambulban, de barátja is gyakran jár Olaszországban. Mielőtt a Topkapi-palotába indulunk, gyorsan megnézzük a Kék Mecsetet, és túlesünk a vacsorán, amit kivételesen a hajó teraszán tálalnak föl.

Anne-Sophie érkezése végre a férfi utasok szívét is megdobogtatja: 24 éves világsztár, 30 ezer dollárt keres egyetlen este, és nem elég, hogy elképesztően tehetséges, de még gyönyörű is. Csupasz vállán tartja a hegedűt, haját fújja a szél, és ő rezdületlen arccal játszik, miatta bármi történhetne. A karmester átfűtött mozdulatokkal, forrongva lényegül át maga is „Beethovenné”, Anne-Sophie hangjai isteniek, de apollói nyugalommal szállnak a magasba. Úgy van, ahogy mondta, mikor valamelyik délelőtti próbát hallgatva, a szalonban ülve megkérdeztem tőle, beszélhetnék-e néhány szót. „Most nem; koncentrálok” – volt a válasz, és valóban a kizökenthetetlen koncentráció jellemzi őt a legjobban. Eltelt néhány nap, mire sikerült szóra bírnom egy kis kávézóban, Málta szigetén. Ha feltűnt a fedélzetén, mindig célja,

halaszthatatlan teendője volt, de napközben nem is igen láttuk őt – egyesek már azzal gyanúsították, hogy biztosan gyakorol. Magánemberként is tele van energiával, állandóan beszél, gesztikulál, mindenki mellől felpattan, és mindenkihez szól néhány kedves szót – az angol, francia vagy német nyelv bármelyikén. Anne-Sophie Karajan felfedezettje volt 13 éves korában, azóta a létező összes nagy hegedűversenyt lemezre vette Karajannal.

– Mikor kezdtél és hol tanultál hegedülni?

– Zürichben tanultam, és Dél-Németországban, a svájci határhoz közel lakom. A családban senki nem foglalkozott zenével, én magam határoztam el ötéves koromban, hogy hegedülni fogok. Meg nem tudom magyarázni, hogy miért – de hát a szeretetnek nincs miértje.

– Sokat gyakorolsz?

– Csak annyit, amennyit kell. Nem többet és nem kevesebbet.

– Volt-e valaki, aki nagyon erősen hatott rád, akit példaképedként tisztelsz?

– Nem tudok egyetlen nevet mondani, rengetegen hatottak rám, és minden nagy muzsikus a példaképem valamiben. Sőt, nemcsak zenészek hatottak rám, hanem például festők.

– Mit csinálsz szabadidődben, ha van ilyen?

– Moziba járok, és zenét hallgatok.

– Autót vezetni szeretsz?

– Igen! És gyorsan! Van egy Porschém – válaszolja Anne-Sophie Mutter szinte rekedt hangon az izgalomtól és kezével olyan mozdulatot tesz, mint aki épp élesen kanyarodik.

*

Beesteledett a Boszporuszon. A szűk, szigetekkel szabdalts csatornán hosszú ideig kísért minket a révkalauz, majd kiérvén a nyílt tengerre, utunkra bocsátott. Újból egyedül siklott a Mermoz a sötétben.

Másnap déltájban érkeztünk meg Kusadasi igen kedélyes és hangulatos városába. A francia riviéra mintájára formált üdülőhely, part menti pálmafákkal és leanderekkel, csak egy-két hófehér mecset meg az aranyló cipőtisztító pultok jelzik, hogy Törökországban vagyunk. A domboldalra felvezető szűk gyalogúinkat szinte járhatatlanná teszi a rengeteg kirakott áru, a perzsaszőnyegtől a narancsig és a „Lacoste” trikótól a türkiz színű nyakláncokig.

Epheszosz Pál apostol levelei révén is híres városában rendezték aznap a hangversenyt, Kusadasiól mintegy 20 km-re. A romváros Artemisz templomát i. e. 300 évvel Nagy Sándor építtette újjá. Sokáig az ókor csodái között emlegették, de a keresztény és gót invázió újra lerombolta. Ma márványkövekkel kirakott utcáin sétálhatunk, láthatjuk a korintoszi stílusban épült Hadrianus-templomot és a hatalmas Celsus-könyvtárt. A színház pedig megőrizte hajdani akusztikáját, és 25 ezer néző befogadására alkalmas. Hajónk 4-500 főnyi közönsége kis asztaltársaságnak látszott az óriási építményben.

André Böröcz fehér tengerészsapkában, mezítláb járkált a sorok között, kezében fényképezőgéppel. Rosztropovics királyként ült a zenekarral körülvett trónusán, és négyen segédkeztek neki az emelvényt, kottatartót rendbe hozni. A mesterrel beszélgetni máskor sem volt alkalmasabb, mint most, hiszen egy percnél több időt nem

szívesen ül egy helyben, komoly arccal. A Washingtoni Filharmonikusok karmestere, egyik legnagyobb élő csellóművészünk többször is járt Budapesten. Amit Kroó György 1967. szeptember 22-i koncertjéről írt, ma is érvényes: „Hangja sem nem érzelmes, sem nem acélos, vagy ha tetszik, mindkettő, de mindenekelőtt széles és dús, szinte bele lehet merülni. Sokszor az az ember érzése, hogy a természet hangját hallja. És ez azt is jelenti, hogy nem anyagtalan, hanem éppen rendkívül anyagszerű, csellóhang, és nem más. A bőség másik forrása Rosztropovics játékában a fantasztikus technika, ami már-már a nagy hegedűsökre emlékeztet. A hallgató sokszor mosolyogni kénytelen, amikor végtelenül nehéz technikai problémák szinte gondtalanul könnyed megoldásának tanúja. (...) A hangverseny elején már alig várja, hogy elkezdjen játszani. Sem szorongást, sem bénító feszültséget, még csak átszellemültséget sem érezni megjelenésében. Teljesen biztos a dolgában, és amit csinál, az a lehető legjobb. (...) Óriási temperamentum tüze lobog játékában, de az ettől még nem válik démonivá. Amit csinál, az bár a végleteket érinti, mindig érthető, kontrollálható, ellenőrzött, emberi marad.”

Tudván, hogy rövid az időm, lexikon rövidecséggel kérdezek, és hasonló választ is várok.

– Élete főbb fordulópontjai?

– Bakuban születtem, Moszkvában tanultam, 1974-ben jöttem el otthonról.

– Mikor döntött úgy, hogy muzsikus lesz?

– Nem én döntöttem, hanem a szüleim, négyéves koromban.

– Hol és mikor volt első külföldi fellépése?

– Finnországban, 1949-ben. Ettől kezdve gyakran jártam külföldre koncertezni.

– Véleménye szerint mi a leglényegesebb különbség a vezénylés és a hangszerjáték, vagyis a csellózás között?

– A karmester számára sokkal fontosabb a zenei koncepció, mint a technika. A hangszeres művész egyiket sem részesítheti előnyben a másik kárára.

– Tudna-e egy művet mondani, amit bármikor szívesen hallgat meg?

– Britten *Háborús Requiem*jét. De nagyon szeretem Csajkovszkijt, Prokofjevet és Puccinit. Nagyobb zeneszerzők, mint sokan hiszik. A későbbiek közül számomra Messiaen és Penderecki jelenti a legtöbbet – sorolta el hihetetlen határozottsággal válaszait Rosztropovics és fűrgén ide-oda járó szemével azonnal felfedezte a közelgő Rampalt. Ezzel véget is ért, illetve tréfálkozásba fulladt „hivatalos” tárgyalásunk. Búcsúzóul csak egy csókot nyomott a homlokomra a mester, jelezve, hogy ő a maga részéről nem a szavak embere.

Hajónk immár visszafelé haladt a Földközi-tengeren, maga mögött hagyva Törökországot. A vacsorán ünnepeltük Ormay Gábor kisfiának második születésnapját. Két éve ugyanígy ültek az asztalnál, csak Ormay Gábor felesége hiányzott. Egy kis maláj pincérrel izgatottan várták Gábor visszatérését a telefontól, vajon megvan-e a csemete? A vékony, szelíd arcú pincérfiú ugyanolyan kíváncsisággal leste a híreket, mint a többiek, kezében egy üveg kitűnő francia pezsgővel. Mikor Gábor elégedett mosollyal az arcán megjelent, a kitörő ünneplésben először neki jutott eszébe megkérdezni, fiú-e vagy lány az újszülött. „Fiú” – szólt büszkén az apa, és kedélyesen visszakérdezte a kis malájt, neki van-e fia. „Hogyne, négy fiam van, a többi lány” – hangzott a válasz.

Mikor ismét felkelt a nap és a friss reggeli szélben kávézhattunk a teraszon, körülöttünk megszorodtak a szigetek. Meredek sziklafalak, kopár hegyoldalak emelkedtek mindenfelé és a fedélzeten határozott mozgolódás támadt. Rampal hűsleges kamerájával le-föl sétált a korlát mentén, hogy legtávolabbi feltűnésétől kezdve, fokozatosan cserkésze be Santorini szigetét.

A Takács-kvartett is együtt volt, épp arról folyt a társalgás, hogy egy Stradivarin nehezebb játszani, mint holmi közönséges hangszeren. Olyan, mint egy márkás autó, amely több gondot, finomabb bánásmódot igényel, és jobban meglátszik rajta a legkisebb piszok is. Sokan kutatták már, végső soron mi okozza a különbséget, mitől olyan más egy Stradivari hangja? A legújabb vélemények szerint nem is annyira a faanyag, nem is a forma, hanem a hangszer testére felvitt speciális lakkréteg adja a csodálatos hangzást. Itt jut eszébe valakinek elmesélni, hogy egy alkalommal mi történt szegény Schranz Karcsi hegedűjével. Egy próba közben – ne részletezzük, milyen körülmények között – eltörött. Azóta ékes bejegyzés emlékezteti a kotta olvasóját Beethoven cisz-moll kvartettjének 40. ütemében: „itt törte el Karcsi a hegedűjét”.

A vidám csevegésben hirtelen újabb társunk akad: már nem először vet felénk kedves pillantást egy ősz hajú, égő kék szemű úr. Arca napbarnított és erősen barázdált, kemény és szeretetteljes egyszerre. Megjegyzéseit divatos közvetlenkedésnek is vélhetnénk, de van valami szomorú nyugalom, valami rejtélyes mosoly a tekintetében. Karján – úgy látszik – tetoválást visel. Először Fejér Andris (Takácsék csellistája) elegyedik szóba vele, és hamarosan kiderül, hogy amit tetoválásnak néztünk, egyszerűen *szám*. Auschwitz-i szám, még gyerekkorából.

– Apám cipőkészítő volt, Lengyelország közepén éltünk. Mikor a szüléimét elvitték, én is velük mentem. A barakkban magyar gyerekekkel voltam együtt, meg is tanultam egy kicsit a nyelvüket: „kenyér, leves, jó, nem jó, Istenem” – sorolja. Auschwitzot 1945 januárjában hagytam el. Hamburgban jártam iskolába, ott csatlakoztam az „underground” mozgalomhoz, és hamarosan kikerültem Izraelbe. Az ellenállás parancsnoka lettem, és három évig az izraeli légierőnél voltam berepülő pilóta. Állandó életveszély volt ez, legfeljebb 5%-ban irányíthattuk a sorsunkat, a többi a véletlenül múlt. Aztán Tel-Avivban megismertem a feleségemet. Két fiam van, az egyik ügyvéd, a másik mérnök. Mindketten az én vállalatomnál dolgoznak, Torontóban. 1951-ben költöztünk Kanadába. A cég, amelynek én vagyok az igazgatója, a BUDGET autókölcsönző. Ötszáz ember dolgozik nálunk, és hatezer autónk van, szerte a világon.

Eltűnődik – talán az autók számát latolgatja? – aztán lassan megszólal: „Jó életben lenni.”

A tenger az ég abszurd kékjét tükrözi körben; évezredes nyugalommal, amely a déltengerek népeinek halhatatlan kultúráját is szülte.

*

Perceken belül megérkezünk Görögország egyik legfantasztikusabb szigetére, Santorinira. 3600 évvel ezelőtt Kalliszteia (azaz a „legszebb”) névre hallgatott, és virágzó élet folyt rajta. I. e. a 16. században kitört a sziget közepét alkotó vulkán. Az egykori sziget helyén ma tenger áll, és csak a kráter falai magasodnak meredeken a víz fölé. Az egyik ilyen krátermaradvány a mai Santorini, s a sziklafal tetején épült Thera hófehér kis városa. Ma már csendes a vulkán, amely hajdan akkora földrengéssel egybekötve tört ki, hogy még a 300 km-re levő Kréta szigetén is érezték a rengéseket,

a tenger pedig több mint 70 méter magas hullámokat vetett. Thera mesebeli városához a sziklafalon kétféle út vezet: vagy felvonón, vagy számárháton juthatunk föl. Ez az a hely, amely leírhatatlan annak számára, aki nem látta. A sötétkék és fehér színei uralkodnak, gömbölyű tetejű épületei egymást érik, csak gyalogos közlekedésre alkalmas kis utcácskái feltérképezhetetlenek. A sziget túlsó oldalán nem ilyen meredek a part. Ott szőlő borítja be a lankás földeket, a hosszan kifutó part pedig nyomasztó látvány: fekete kavics-sivatag a „plázs”, puha vulkanikus kőzet.

Therában többen összes tartalék filmkészletüket felemésztették, de a képeslapárusok sem panaszkodhattak gyenge forgalomról ezen a délutánon. Megállva a „szamárút” tetején, leroskadva a fehér kőkorlátra, a hajdani tűzhányó gyomrába látnánk: most a Mermoz pihen békésen a kráter fölött elterülő vízen.

Fejér Andrisék gyalog tették meg az utat fölfelé, ezzel áldozva a táj szépségének, Rampal pedig – jelezvén, hogy ezt a látványt nem mérheti az eddigiekhez – két videofelvévővel róttá az utcákat.

Alkonyattal tértünk vissza a hajóra. Aznap „bíborszínű estély” volt. Ahogy a napi program versidézete jelezte, az estélyen a hölgyeknek rózsaszíntől a mályváig, az alkonyat színeibe illett öltözködniük, az urak pedig ugyanilyen színű csokornyakkendőt kaptak ajándékba a Paquet hajótársaságtól. A Paquet emblémája mindenben ott díszel, az asztalkendőn, a koktéلكeverő kanálon és a hatalmas hajókéményen is. Szívderítő látvány volt, amint valamelyik kikötőben legalább tíz fekete alak mosta-tisztította a kéményt – mintha kis bogarak szállták volna meg.

A „bíbor estélyen” a térítők, az étlapok és a virágok is harmonizáltak öltözetünkkel, ugyanúgy, ahogy az már a tenger színeit idéző „kék estélyen” is volt.

Mielőtt elkezdődne a legfőbb ünnepség, Rosztropovics 60. születésnapjának tréfás köszöntése, egy nyugalmasabb asztalnál Pállfy Bandi bácsival és feleségével váltok néhány szót. Szeretném rávenni Bandi bácsit, hogy ne szálljon ki Máltán. Ugyanis a kötelesség hazaszólítja, egy fontos tárgyalásra. Pedig annak idején, mikor először voltak a hajón, barátai azért ajánlották neki, mert innen nehezebb „megszökni”. De Bandi bácsi képtelen huzamosabb ideig pihenni, és már le is foglalta a helyét Málta La Valletta és Róma között.

Szórakoztatásunkra viszont elmeséli, mikor gyermekkorában Lipiczayék megtréfálására barátaival feladtak nevükben egy apróhírdetést, miszerint bármilyen korú, színű és nemű macskákat vesznek Lipiczayék. Nem tudom, milyen arcot vágtak, mikor másnap már kora reggel nyávogó tömeg éktelenkedett az ablakuk alatt...

Bandi bácsi a Balaton egyik legszebb vidékén, a még ma is háborítatlan Gyenesdiáson töltötte ifjú éveit. A zene szeretete már ekkor beléoltódott, hiszen édesanyja zongorázott, édesapja énekelt. A grófi család Erdélyből származik, ahol 1720 körül telepedtek le, de eredetük egészen az 1470-es évekig vezethető vissza.

A szalon melletti „Téli kertben” időközben összegyűlt a zenekar. Ezúttal nemcsak a Sinfonia Varsovia tagjai, hanem az összes többi művész, Anne-Sophie, Accardo, Rampal, a Takács fiúk és a többiek is részt vesznek a zenekar „munkájában”. Egyforma, piros színű trikót viselnek, melyen nagy betűkkel a „Slava” felirat olvasható. Már most meglehetősen vidámság uralkodik a fedélzeten, amely pillanatokon belül általános hahotázássá változik, mikor André Böröcz lép a pulpitusra, és dirigálni kezdi a zenekart. Sajnos, a zenekar nem engedelmeskedett kellőképp, és mindig valami mást játszott, mint amit André Böröcz akart. A karmester végül is táncra perdült a pulpituson, és magával rántotta Galinát is, aki – férje tiszteletére – a csellózás nem könnyű feladatával kísérletezett. Vatelot úr az üstdob fölött ült meztelen felsőtesttel, talán indiánnak álcázva, végül pedig – vakuvillanások folyamatos fényében – a 60 éves

„Slavát” is felcibálták az emelvényre. A Slavovich Symphony Orchestra – melyet „Andrei Borocinovich” vezényelt – Iván Mermozov *Rettegett Iván* szimfóniáját adta elő. A tételek a következők voltak: i. AllegRostro MaestRoso, 2. Andante anniversario con Slavariazioni, 3. Presto vodkacissimo con spirito. A szólisták közt fellépett Salvei Accardovsky, Anna-Sophia Mutterozikova és Iván Piotr Rampaliev.

Az ünneplés messze az éjszakába nyúlott, miközben a Mermoz méltóságteljesen haladt Málta szigete felé.

3. rész

Már több mint egy hete úton voltunk, de Paul Sacher nemigen bukkant föl a fedélzeten. Az egyik első koncertet ő vezényelte, aztán eltűnt. Sokan talán nem is tudták róla, kicsoda; legfeljebb egy ismerős nevű karmester, de nem is sejtik, hogy századunk több remekművének ösztönzője, megrendelője ő. A zajos összejöveteleken soha nem vett részt, és ha mégis, akkor is észrevétlen maradt.

Egy csöndes reggelen mégis fenn találtam őt családjával a teraszon. A nyolcvan év körüli, kedves arcú úr mellett 10-12 éves kisfiú játszadozott – hol le-, hol föltekerte a matracot a napozóágyon. A kisfiú fia Paul Sachernek, nem unokája.

A Magyar Televízió épp a hajútatót követő napokban készíti műsort vele, s ez jó alkalmat nyújtott rá, hogy ismeretlenül is odaléphessek hozzá.

– Hogyan került a hajóra és hogyan vélekedik róla?

– Három éve már voltam itt a zenekarommal, a Collegium Musicummal. Nem bántam meg, hogy eljöttem, de igazából nem vágytam vissza. Most is csak Rosztropovics 60. születésnapja alkalmából, az ő kérésére jöttem el, de szerepléseket már nem szívesen vállalok.

– Miért nem?

– Tudja, számomra túl sok minden fakad itt egyszerű turizmusból. Ügy érzem, a közönség többsége csak abban leli örömét, hogy közös medencében úszkálhatnak a legnagyobb művészekkel. De leginkább az kedvetlenít el, hogy a 20. század zeneirodalma teljesen hiányzik az itteni programból. Ezek az emberek nem arra kíváncsiak, pedig Bartók, Stravinszky nélkül elképzelhetetlen egy fesztivál. Hiszen Bartók és Stravinsky ma már klasszikusnak számít. Furcsa, hogy még egy *Divertimentot* sem hallgat szívesen ez a közönség. Legalábbis a többsége.

– Vajon miért távolodott el ennyire a közönség századunk zenéjétől?

– Kényelmességből. Egyszerűbb bizonyos dolgokat „nem érteni”, mint foglalkozni velük.

– Mivel foglalkozik ma Paul Sacher?

– Zürichben dolgozom a Collegium Musicummal, Baselben pedig egyre szebb és gazdagabb lesz az intézetünk. Bartókról ugyan kevés anyagunk van, mert az részben Budapesten, részben Amerikában található, de rendelkezünk például az összes Stravinsky-kézirattal, valamint Webern-, Boulez-, Berio- anyaggal.

Sacher úr szavai nem nyilatkozatként hangzottak el, a magnó kezemben egyáltalán nem zavarta őt abban, hogy párbeszédünket magánbeszélgetésként értékelje. Sőt, ő is visszakérdezett, a budapesti Bartók Archivum munkájáról és a mai magyar zeneszerzőkről. Őszintén érdeklődött, még mindig teljes nyitottsággal minden új iránt.

*

Az utazás utolsó harmadába érve egyre többen elégték meg a perzselő napsütést, és választottak árnyasabb helyeket a délelőtti órák eltöltésére. Például a szalont, ahol a zenekar próbált, vagy a kávézót, ahol csak úgy, bárki használatára egy zongora is állott a sarokban, és hol Vásáry Tamás, hol egy-egy zenekedvelő utas játszogatott rajta, saját szórakozására. Holnaptól még többen fogják használni, hiszen két zongoristát is felvesszünk Máltán (közös ismertetőjelük, hogy rengeteg gyerekük van): egyik Maria Jáo Pires, egy apró, portugál hölgy, a másik pedig nem más, mint Vladimir Ashkenazy.

Az egyik napernyő rejtekében Vásáry Tamás mesél Takácséknak egy bizonyos fajta, fekete lepkéről, amelyet Gizeking mindenáron be akart gyűjteni egy korzikai kikötés alkalmával, mert a lepke csak ott és csak két hétig fordul elő az egész világon. Aztán – az érkező Ashkenazy tiszteletére – azt a történetet adja elő, amikor feleségével San Franciscóban jártak és elhatározták, ez lesz az a város, ahol Tamásnak végre megfelelő öltönyt fognak vásárolni. „Ugyanis nem volt olyan öltönyöm – meséli –, amiben vezényelni tudtam volna. Amint felemeltem a kezem, mind a nyakamba szaladt. Akkor jutott eszembe, hogy egyetlen embert ismerek, aki megfelelő szabású öltönyt szokott viselni vezényléskor, Ashkenazyt. Mondtam is a feleségemnek, hogy őt kell megkérdezni, ha hazamegyünk, nem pedig itt róni az utcákat, 12 ezer kilométerre otthonunktól. Ahogy ezt kimondtam, a következő lámpaoszlopnál ott állt Ashkenazy.”

*

Málta fővárosában, La Vallettában Vladimir *Ashkenazy* ad koncertet. Műsorán Beethoven Waldstein és Schumann fiz-moll szonátája szerepel. Amíg elérkezik az este, a kicsi, de sok emeletes Manóéi színház régi épületében sikerül néhány szót váltanom vele.

– Úgy tudom Svájcban, Luzernben él. De a Szovjetunióban született, felesége pedig izlandi. Milyen nemzetiségűnek érzi magát és van-e egyáltalán jelentősége ennek?

– Izlandi állampolgár vagyok – 15 éve a feleségem kedvéért vettem fel –, de már kilenc éve Luzernben élünk. A Szovjetuniót 1962-ben hagytam el, apám ma is ott él. Annak nincs jelentősége, hogy milyen állampolgár vagyok – teljesen mindegy, hogy milyen útlevelem van. De valahová muszáj tartozni, kötődni. Ilyen értelemben Izland az otthonom, mert ott ismertem meg a feleségemet. Ahol az ember családjá van, ahol iskolába járnak a gyerekei, ott az otthona.

– Öt gyerek nem kis gondot jelent. Marad ideje velük is foglalkozni?

– Miért ne maradna? Szinte állandóan velük vagyok. Persze feleségem, aki szintén zongorista, nem dolgozik, otthon van velük. Legkisebb gyermekünk 9, a legnagyobb 26 éves és majdnem mind zenélnek. Ők a legigazibb kritikussaim!

– Ön sokat vezényel is. Miért fontos ez Önnek?

– Ugyanazért, amiért zongorázom. Zene csak egy van, nem számít, milyen formában. Amiben a vezénylés mégis különbözik a zongorázástól, hogy itt embereken kell keresztüljuttatni a gondolataimat. Nem tanítás ez, hanem egyfajta kommunikáció. Megosztása a gondolatoknak.

– Mit gondol, mi a tehetség? Örökölhető, genetikai tény, vagy valami titokzatos erő?

– Azt hiszem tehetség nélkül semmit sem lehet csinálni. Nagyon tág ez a fogalom. Einstein is „tehetséges” volt, különben nem fedezhette volna föl a relativitás törvényét. Pedig a többi tárgyakban elég átlagos teljesítményt nyújtott az iskolában. Inkább azt mondanám, az intuíció a döntő. Az intuíció több, mint a tehetség: univerzális megértést jelent. Einsteinnek a fizikában, Richternek a zenében voltak-vannak intuíciói. Hogy honnan ered a tehetség, teljesen lehetetlen megválaszolni. Számomra a családom, a gyerekeim bizonyítják ezt a legcsodálatosabban. Velük lenni nagyon jó! Fantasztikus, ahogy felnőnek, csodálatos követni ezt a hosszú, véget nem érő folyamatot. Három gyermekem születésénél is jelen voltam, ismertem őket az első pillanattól. Az újszülötteken egyes karakterek örökké megmaradnak. A természet bizonyos genetikai jellemzőket az első percben rögzít, ezt követem, csodálom bennük, amint nőnek.

Soha nem tanítom őket, hanem próbálom megérteni a viselkedésüket, legfeljebb kontrollálom azokat. De vannak dolgok, amiket, akármit csinálók, nem lehet megváltoztatni. A természet nagyon erős.

*

A nagy családseretők, Rampal, Rosztropovics, Maurice André és Ashkenazy mellé még egy név idekívánkozik, Maria João Pires. A 130 cm-es és ehhez mérten vékony hölgy négy gyermek édesanyja. 1953-ban nyerte az első versenyt otthonában, Portugáliában. Nem mindent tud eljátszani – mutatja felém aprócska tenyerét Maria João Pires – de amit tud, Mozartot legelső sorban, azt olyan finomsággal, érzékenységgel szólaltatja meg, hogy a legnagyobbaknak is becsületére válna.

Férje orvos, Zürichben élnek, és ő is sokadszor szerepel a hajón. Két éve gyerekei is itt voltak, ketten még lapoztak is neki a koncerteken.

– Gondolom nem lepődik meg, ha rögtön azt kérdezem, hogyan képes összeegyeztetni munkáját a családjával?

– Négy gyermekem van és egy unokám. Ugyanis 21 éves lányom már szintén édesanya. A többiek 19, 12 és 11 évesek. Sose értettem, miért ne lehetne összehozni a családot és a munkát. Régebben sem merült föl bennem, hogy választanom kellene a gyerekek vagy a zongorázás között. Egyszerűen mindkettőre szükségem volt. Apám meghalt, mielőtt megszülettem, anyám mérnök volt, de kedvtelésből zongorázgatott. Senki más zenész nem volt a családban.

– Volt-e valaki, aki segített, amíg kisebbek voltak a gyerekek?

– Igen, az anyám sokszor segített. De a turnékra általában magammal vittem a gyerekeket. Kicsit nehezebb volt így megszervezni és lebonyolítani az utakat, de sokkal szebb, mint amennyire nehéz.

(Itt jegyzem meg – egyetlen elképzelhető magyarázatként –, hogy Maria João Pires nyilván olyan tehetséges, hogy ha lemondott volna a család öröméről, feltehetőleg az egész világon ismernék a nevét.)

– Vannak-e szívéhez különösen közeli álló muzsikusok?

– Hogyne, Radu Lupu, Dinu Lipatti és Murray Perahia. Ha pedig nemcsak zongoristákról beszélünk, életemben a legnagyobb hatással Claudio Abbado volt rám. Tőle tanultam a legtöbbet, beláthatatlan, amit ő tud. Egyébként neki köszönhetem, hogy Magyarországon is jártam, mert vele, illetve a Mahler Ifjúsági Zenekarral játszottam Mozart-versenyműveket Szombathelyen.

*

Ahol Ashkenazy zongorázott ezen az estén, az egyik legrégebbi, még használatban levő színház Európában, a 18. század elejéről származik. De az egész város régies levegőt áraszt. A vajszerű kövekből épült, délolasz hangulatú házak mögött itt is, ott is felbukkan a tenger. Az ablakokat zöld spaletták borítják, a falakon pedig – mint a fecskéfészkek – erkélyszerű, fedett faépítmények függenek. Szűk, lejtős utcáin maszatos gyerekek zsivalyognak, fejük fölött a száradó ágynemű. Az emberek furcsa arab-olasz keveréknyelven beszélnek, bár a hivatalos nyelv az angol. A hatvanas évek közepéig Málta angol befolyás alatt állott, a kirakatokban még mindig fontban írják ki az árakat, s a jobb oldali közlekedés is angol örökség a szigeten. Történetéhez hozzátartozik a híres máltai lovagrend története is. A Szent János lovagrendet eredetileg Jeruzsálemben alapították a n. században. Onnan költöztek az idők során előbb Ciprus, majd Rhodosz szigetére, végül pedig a 16. században Máltára. A lovagrendet nyolc részre osztották a keresztény nemzetek nyolc nyelvének megfelelően, vezetőjüket csak a pápa választhatta meg. A kis „bár”, ahová betérünk egy frissítőre, már jellegzetesen olasz hangulatú. A televízióban a RAI UNO műsora megy, rajtunk és a tulajdonoson kívül lélek sincs a helyiségben. Csak a ventilátorok működnek, és néhány légy kergetőzik az asztal fölött. A cappuccino-juk is iható, bár korántsem olyan, mint amit Accardo főz házi masináján.

Mire végre hozzájárul a közönség, hogy Ashkenazy befejezze kora esti koncertjét, odakinn megerősödik a szél, és a sárga falak fölé szürke felhők ereszkednek. A borzoló szélből jólesik visszatérni a Mermozra. Míg a szűk kikötőben bravúrosan megfordul hajónk, s még egyszer körképet mutat az esti, viharos fényű városról, a szalonban Takácsék egy Mozart-kvintettet játszanak el Bruno Giurannával. Egyedül vannak a teremben, csak saját kedvükre, műsoron kívül muzsikálnak.

*

Vacsora után újabb kedves ismerőst fedeztünk fel: Magdi nénit. Mindeddig senki sem tudta róla, hogy ő is magyar. Ahogy hallotta, hogy magyarul beszélünk, utánunk szólt és elmesélte nekünk történetét.

– Kodály és Bartók idejében jártam a Zeneakadémiára, Mareczky Biancánál tanultam énekelni. Aztán férjhez mentem Angliában, és mindennek vége szakadt. Ott éltünk sokáig, csak a háború után költöztünk Lausanne-ba.

– Pesten tetszett születni?

– Nem, egy nagyon kicsi faluban. Ügy hívták, Óbuda. Nagyon helyes kis falu volt az a Dunántúlon, nyolc éves korom óta nem jártam arra – pedig most már 82 vagyok.

Magdi néni azért teljesen nem tudott felhagyni a zenéléssel, hiszen lausanne-i lakásában, 82 évesen rendszeresen gyakorol házi Steinway zongoráján. Nem véletlenül jegyezte meg róla egy ízben André Böröcz, hogy „ez még igazi úrihölgy, olyan, mint egy háború előtti cipő”. Ez a mondat persze nemcsak Magdi nénit, hanem Böröcz urat is kiválóan jellemzi. Az emberismeretét, humorát és eredeti megnyilvánulásait. Most, hogy lassan elfogynak a szereplők, legfőbb ideje, hogy ő is meséljen végre, akitől az ötlet és megvalósítás származik.

André Böröcz, a mentoni és a Musique en Mer fesztivál igazgatója nem tartja dehonesztálónak, hogy a leggyakorlatibb kérdések megoldásában is részt vegyen; frissítőt hoz, ott sürgölődik a művészek körül. Így látva őt, senki sem gondolná, hogy a

világon szinte minden neves énekest, zongoristát, hangszeres szólistát ismer, és vendégei voltak Mentonban, vagy a hajón. De akit még nem ismer, azzal is pillanatok alatt megtalálja a hangot, zseniális érzékkel választja meg a használandó stílust. Ha négyszemközt beszél valakivel, akkor sem veszíti szem elől a külvilágot, mindenről tud, mindenre kiterjed a figyelme.

Mentonban, mielőtt hajóra szálltunk, Ruggiero Raimondi áriaestjét hallottuk a St. Michel templom előtti téren. A tengerpartról hosszú, kanyargó lépcsősor vezet a templomtérre, melyet három oldalról vesznek körül a falak: szemből a templom, két oldalról a több száz éves, olasz emlékü házak. Így az akusztika is sokkal jobb, a látvány pedig ámulatba ejtő: a falak között a tengerre nyílik a tér, alattuk kis háztetőkkal és a színes „plázssal”.

– Hogyan találtál rá erre a helyre 38 éve, a mentoni fesztivál kezdetekor?

– Ahogy erre jártam, az egyik ablakból hegedűszó hallatszott. Heifetz játszott a rádióban. Olyan gyönyörűen szólt, hogy elhatároztam, itt lesz fesztiválom. Egyszerű, nem? Az első hajós fesztivál 1968-ban volt. Már akkor a legkiválóbb előadókat üdvözölhettük: Wilhelm Kempf, Elisabeth Schwarzkopf, Münchinger – hogy csak egy pár nevet említsek. Amikor megfogant bennem az ötlet, hogy a tengeren rendezzünk koncerteket, alkalmas hajót, illetve hajótársaságot kellett keresnem. Baráti társaságunk akkoriban szinte minden este összegyűlt, és bridzseztünk. Közben én idegenektől érdeklődtem, kit ajánlanának nekem hajótulajdonosként. Természetesen kiderült, hogy a legrégebbi bridzspartnerem az áhított hajótulajdonos, csak erről eddig sose beszélünk egymással. Így azonnal létrejött a szövetség köztünk, azóta is a Paquet társaság hajóin utazunk.

Az első évek persze nehezek voltak, soha nem sikerült telt házat produkálnunk. Aztán lassan törzsközönségünk alakult ki, és ma már nincs konkurenciánk. Húszéves múltunk tökéletes garanciát jelent. Az utazóközönség fele változik évente, a többiek ismerősök, barátok, egy nagy család. Vannak, akik nem is szerepelnek az utaslistán, hogy – biztonsági okokból – megőrizhessék inkognitójukat. Így aztán olykor fontos üzleti tárgyalások is bonyolódnak a Mermoz fedélzetén, Franciaország és az Egyesült Államok nagy üzletemberei itt találkoznak, ismerkednek nyugodt körülmények között.

– Milyen világhírességek léptek fel korábban a hajón?

– Inkább azt mondanám meg, hogy kik nem. Például Alfréd Brendel nem jött el, mert erős hajlama van a tengeribetegségre. De járt itt Jimmy Golvey, Kiri-Te Kanawa, korábban pedig Menuhin, Rubinstein, Richter ...

– Mondj, légy szíves, néhány adatot a *Mermoz*ról.

– Először is: Mermoz az a francia pilóta volt, aki először repülte át a tengert. A mi *Mermozunk* 200 méter hosszú, 3 5 méter széles és nyolcemeletes. Jelenleg kb. nyolcszázan vagyunk a fedélzetén, mintegy 450 utas és majdnem ugyanennyien a művészek, a személyzet, a felszolgálók, gépészek stb. Ennél többen nem nagyon férnénk el, de már előre el vannak adva a jegyek jövőre is.

– Merre hajóztok jövőre, és kik lesznek a szereplők?

– A főbb városok, ahol kikötünk, Taormina, Alexandria és Jeruzsálem, velünk lesz Rosztropovicson és Rampalon kívül Albert Szeryng, Monserrat Caballé és Ruggiero Raimondi.

De még nem válaszoltam arra, hogy miért találtam ki ezt a fesztivált húsz esztendővel ezelőtt. Párizsban rövid időket töltök, csak az irodám van ott. Az év nagyobbik részében vízen vagyok. Mentonban nincs is lakásom, saját kis hajómon lakom. Telente újabbán Caracasba költözöm, ahol télen is nyár van és mindig vízen lehetek. Szeretnék ott is egy fesztivált csinálni. Egyszóval a tenger, az utazás, a mozgás

az életem! Ha véletlenül nem a hajón gazdagodtam volna meg, biztos minden pénzem arra költeném. Szokták kérdezni, meddig akarom folytatni – hiszen már nem vagyok fiatal. Természetesen, amíg össze nem esem, mert ha nem csinálnám, legalább utasként eljönnék, akkor pedig mégiscsak egyszerűbb, ha csinálok ...

(Itt hosszú csend következett, André Böröcz szokása szerint elnézett valamerre, apró, huncut szemei ki tudja, hol jártak. Aztán ugyanúgy folytatta:)

– „Navigare necesse est” – és ez nagyon így van. Élni nem annyira, de hajózni igen.

*

Palermo. Megérkeztünk utolsó kirándulóhelyünkre. Délutáni városnéző sétánkra autóbusszal visznek, mivel nemcsak a belvárost, hanem a közeli hegyekre épült Monreálét is szeretnénk meglátogatni. Párás hőség nehezedik ránk, a pálmaerdők e városában szeptember közepén még javában tart a nyár.

Először két „viale” kereszteződésében a Quattro Cantit, azaz a Négy Sarkot nézzük meg, melynek mindegyikében egy forrás fakad és a négy évszak, valamint Palermo négy védőszentjének szobra látható. A normann és bizánci-arab hatások keveredésének egyedülállóan szép emléke a Capella Palatina. A fafaragású mennyezetet kék és arany mozaik borítja, furcsa alakzatai talaktitokként függenek rajta. Az állatábrázolások szintén arab, sőt perzsa hatásról árulkodnak.

Tőle nem messze található a vörös kupolás. S. Giovanni degli Eremiti. Kertjében tobzódnak a délszaki növények: virágzó kaktuszfák, narancs, citrom és sátoorként fölénk boruló, hatalmas pálmák.

A kis hegyi városból, Monrealéből mintha légifelvételen látnánk Palermói és a tengert. Normann stílusú katedrálisát szintén arany mozaikok díszítik, kolostora és kerengője Itália megszámlálhatatlan csodáinak egyike. Egy kis külön kirándulás után barátaimmal egyedül „verekedjük át” magunkat a palermói kikötő mozgalmas és egyáltalán nem veszélytelen szakaszán. Kis lámpásokkal megvilágított Mermozunk indulásra készen áll, kicsit távolabb a sűrű kereskedőhajóktól. Legközelebb már csak Toulonban áll meg.

Utolsó megszólalóként hadd mutassak be még valakit, aki szintén a budapesti Zeneakadémián tanult.

Denyse ma Párizsban él férjével, alig 18 éves volt, amikor odaköltözött.

– Akkoriban – szinte még gyermekfejjel – egy párizsi lap, az *Art musicale* számára készítettem interjúkat. Többek közt kortárs magyar zeneszerzőkkel is, Bartókkal, Kodállal és a fiatalok közül Ligetivel, Kadosával és Kosa Györggyel. Ez még a háború előtt, 1938-39-ben volt. Később visszajöttem Magyarországra, és a Zeneakadémián Székely Arnoldnál tanultam zongorázni. Cziffra Györggyel együtt jártam, Starker János is a mi korosztályunk, vele még koncerteztem is Párizsban. Aztán, mikor kitört a háború, megint Párizsban kötöttem ki, ott tanultam tovább a Conservatoire zongora, csembaló és zenetudományi szakán. Nem volt hát reménytelen a jövőm, de akkor férjhez mentem egy diplomatához, és abba kellett hagynom a zenélést.

Denyse többet is mesélt még életéről, barátairól, sőt, azt is megígérte, hogy egyszer megmutatja azt az interjúkat, amit 18 évesen készített Bartókkal. Most azonban kinn ül a napon, és arról beszélget Fejér Andris feleségével, hogy hogyan kell jó paprikás krumplit főzni. „Én főzés közben már nem teszek vizet bele” – mondja – „és csak

kevés paprikával csinálom”. A párizsi paprikás krumplihoz Magdi néni is hozzászól, így a lausanne-i szokásokba is betekinthetünk.

Ám a *Mermoz*on utolsó este sem adtak paprikás krumplit, hanem ragaszkodtak a francia konyhához és „arany-estélyt” hirdettek. A szalonban Takácsék gyakoroltak, kihasználva az utolsó perceket, hiszen a zárókoncerten Rosztropoviccsal játsszák Schubert *Kvintettét*. Békésen megférték Ashkenazyval, aki a szomszédos teremben ült a zongoránál. Végre hagyta őt gyakorolni Schranz Karcsi. Ugyanis, amikor belépett a terembe, még Karcsi játszadozott a zongorán, mintegy a hegedűs kikapcsolódásaként. Mikor meglátta Ashkenazyt, zavarában elfelejtette átadni a helyét, sőt, arra hivatkozott, hogy ő sokkal régebben zongorázott utoljára, mint Ashkenazy, így elsőbbség illeti meg a gyakorlásban. Túlesve a vacsora minden próbatételén, elfogyasztva a „Kék madár álma” néven jelölt édességet is, féktelen ünneplés kezdődött a hajón. Úszó kincsesládához lehetett hasonlatos a *Mermoz*, amint némán siklott a fekete vízen, lassan közeledve a francia partok felé. Eltéríthetetlenül hasította útját a tengeren, a fény és ünneplés sávját kiszakítva a sötétségből.

Rampal, Accardo, Giuranna és Rosztropovics koncertje jutott az eszembe, mikor Mozart fuvolanégyesét játszották. Egyedüli összeállítás, soha nem volt, és vissza sem térő. De négy olyan ember muzsikált együtt, akiket öröm volt nézni, mert róluk is az öröm sugárzott. Nem a „produkciót nyújtó” művészek merevségével ültek ott, hanem játszottak, a szó eredeti értelmében, nemes és halhatatlan játékot. Mikor megkérdeztem tőlük, miből táplálkozik ez a szeretet és öröm, a választ is mosolyogva, egyszerűen mondták: „... az életben, a magánéletünkben is ugyanez a derű és játék minden forrása, enélkül a zenében sem lehetnénk mások. Mert először is emberek vagyunk és csak aztán zenészek.” Úgy látszik, ők is „csak a derű órák számolják”, mint a napóra a nizzai piacon, vagy Szabó Lőrinc Mozart versében.

A touloni kikötőben reggel óta folyt a kipakolás. Közönyös arcú rakodómunkások kiáltásai verték fel a csendet és hirtelen mindenkinek megváltozott az arca: már nem ők voltak, csak saját emlékezetük. André Böröcz elégedetten ült a reggelizőben. Lassan elfogytak körülötte az emberek. Akkor kisétált a hajóhídra, és rágyújtott egy cigarettára. A következő nyárra gondolt.

*

A repülőtéri szignál percenként hívja az utasokat; a monitorokon egyszerre több gépnél is villog a beszállást jelző lámpa. Mire keresztüljutok az útlevélvizsgálaton, épp bealkonyodik a nizzai pálmafák fölött. A hajtóműveket már beindították, enyhe olajillat úszik a levegőben és körülöttünk teleszórják a mezőt apró, lila lámpásokkal. A tarkóm az üléshez feszül, és mire enged az erő, már végtelen kétség terül el alattunk. „Ott a *Mermoz*” – mosolyodom el egy fehér hajó láttán.

JEGYZETEK

[1] (A beszélgetések 1987-ben készültek.) [\[vissza\]](#)

Készült 500 példányban

**Ez a
62
példány**

**ISBN 963 450 436
ISSN 0866 – 4420**

Felelős kiadó a szerző

Felelős szerkesztő Tabák András

**930634 Tótfalusi Tannyomda, Budapest
Felelős vezető Nagy Lajos igazgató**

**Terjeszti a Könyvtárellátó Vállalat
Megvásárolható az V. Honvéd utca 5., V. Mérleg utca 6.,
VI. Andrásy út 45., VII. Rákóczi út 14-16., XIII. Szent István körút 26.,
XIII. Váci út 19. szám alatti budapesti könyvesboltokban.**
